

PRIRUČNIK ZA POSTUPANJE I MULTISEKTORSKU SARADNJU

**U SITUACIJAMA RODNO ZASNOVANOG
NASILJA PREMA ŽENAMA I NASILJA
U PORODICI**

2024.

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Zaustavimo nasilje – Ostvarimo ravnopravnost“, koji zajednički sprovode agencije UN-a u Srbiji, UNDP, UNFPA, UNICEF i UN Women, u partnerstvu sa Vladom Republike Srbije, uz podršku Vlade Švedske. Projektom se doprinosi stvaranju društva u kome su rodno zasnovana diskriminacija i nasilje neprihvatljivi, prava žena su zaštićena, a žene i muškarci ravnopravno učestvuju i doprinose svim sferama života.

Cilj projekta „Zaustavimo nasilje-Ostvarimo ravnopravnost“ je unapređivanje rodne ravnopravnosti u Srbiji kroz izgradnju društva u kome su rodno zasnovana diskriminacija i nasilje neprihvatljivi, prava žena su zaštićena, a žene i muškarci ravnopravno učestvuju i doprinose svim sferama života. Projekat je usmeren ka promeni rodno zasnovanih stavova, uloga i obaveza u privatnom životu, kao i jačanju institucionalnog odgovora na rodno zasnovano i nasilje u porodici. Kroz projekat se takođe doprinosi ekonomskom osnaživanju žena i pruža podrška u njihovom karijernom napredovanju, uz unapređivanje rodne ravnopravnosti i prava žena. Uz podršku Vlade Švedske, projekat zajedno sprovode Vlada Republike Srbije, i agencije Ujedinjenih nacija u Srbiji, UNDP, UNFPA, UNICEF i UN Women.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora/ke i ne odražavaju nužno stavove Ujedinjenih nacija, navedenih agencija UN, Vlade Republike Srbije niti Vlade Švedske.

Urednica:
Biljana Stepanov

Za izdavača:
Biljana Stepanov

Izdavač:
Centar za podršku ženama

Autorke/autori :
Andrijana Čović
Danica Todorov
Biljana Stepanov
Slobodan Josimović
Ivan Radin

Dizajn:
Aleksandra Milaković Radinović
Agencija o2

Štampa: Pozitiv print
Tiraž: 250
ISBN: 978-86-87681-13-2

Sadržaj

UVOD	7
LISTA SKRAĆENICA	10
I POJMOVI I DEFINICIJE	11
II OSNOVE I PRINCIPI KOORDINISANOG DELOVANJA	14
Važnost multisektorskog i koordinisanog pristupa nasilju	14
Principi koordinisanog delovanja nadležnih službi u zaštiti žena sa iskustvom nasilja	16
III POSTUPCI ZAŠTITE I PRUŽANJA PODRŠKE ŽRTVAMA RODNO ZASNOVANOG NASILJA I NASILJA U PORODICI	20
UČESNICI U POSTUPKU ZAŠTITE I PODRŠKE ŽRTVAMA RODNO ZASNOVANOG NASILJA I NASILJA U PORODICI	20
PREPOZNAVANJE I OTKRIVANJE NASILJA	22
Sprečavanje nasilja u porodici intervencijom policije na mestu događaja	27
Sprečavanje nasilja u porodici oduzimanjem oružja	28
Sprečavanje nasilja u porodici postupanjem po prijavi pretnje oružjem	29
Zadržavanje mogućeg učinica u pogledu sprečavanja nasilja u porodici	31
Sprečavanje nasilja u porodici u situacijama kada mogući učinilac nije dostupan	32
Način postupanja u slučajevima kada su na mestu događaja prisutna deca ili druge ranjive kategorije	33
Način postupanja u slučajevima nasilja prema licima sa mentalnim i intelektualnim invaliditetom	34
Procena rizika i utvrđivanje stepena opasnosti	35
Mera zaštite od nasilja u porodici na snazi ili druge mere zaštite: provere i pribavljanje presuda/rešenja	37
Pronalazak i oduzimanje zapisa video nadzora, kompjuterskog sadržaja i sadržaja mobilnih telefona	37
IV MERE ZAŠTITE	38
Mere krivičnopravne zaštite	39
Mere porodičnopravne zaštite	41

Mere socijalne zaštite	43
Mere zaštite propisane Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici (Hitne mere)	44
Sprečavanje nasilja u porodici u slučajevima kršenja hitnih mera	45
Procesuiranje kršenja hitnih mera	46
Utvrđivanje i dokumentovanje nasilja	47
Razmena informacija i procena vrste koordinisanog delovanja koje će biti primenjeni	51
Procena vrste koordinisanog delovanja koje će se primeniti	56
V RAD GRUPA ZA KOORDINACIJU I SARADNJU	58
VI INDIVIDUALNI PLAN ZAŠTITE I PODRŠKE ŽRTAVA NASILJA	64
Drugi vidovi koordinisanog odgovora na nasilje	67
Smisao koordinisanog delovanja	67
Evidencije	70
VII PRAĆENJE, EVALUACIJA I PROCENA EFEKATA MERA	76
Nasilje prema ženama iz marginalizovanih, višestruko diskriminisanih grupa žena	79
Multisektorska saradnja u slučajevima seksualnog nasilja	83
Pravni okvir za ostvarivanje saradnje između institucija	89

Uvod

Multisektorski pristup u rešavanju problema nasilja u porodici i u partnerskim odnosima prepoznat je kao jedan od najuspešnih načina za otklanjanje posledica rodno zasnovanog nasilja, kao i nasilja u porodici koji su široko rasprostranjena društvena pojava sa kojom se suočavaju sva moderna društva našeg doba. Nasilje prema ženama je kršenje ljudskih prava, globalno je rasprostranjeno i neraskidivo povezano sa duboko ukorenjenim rodnim nejednakostima čije ukidanje traže mnogobrojni međunarodni dokumenti i domaći propisi.

Međunarodni akt koji preporučuje multisektorski pristup u rešavanju problema nasilja u porodici i u partnerskim odnosima je i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici koju je naša zemlja ratifikovala u oktobru 2013. godine (Istanbulska konvencija).¹ Na taj način Konvencija je postala pravno obavezujući dokument što je značilo da su neophodne promene u nacionalnom zakonodavstvu.

Prva u nizu promena je donošenje Zakona o sprečavanju nasilja u porodici,² koji se primenjuje od 1. juna 2017. godine. Imajući u vidu da je za blagovremenu za-

1 Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni glasnik RS – međunarodni ugovori, br. 12/2013

2 Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, br. 94/16.

štitu i podršku žrtvama nasilja u porodici i krivičnih dela na koje se odnose odredbe ovog zakona neophodna unapređena koordinacija i saradnja državnih organa i ustanova zakonodavac je predvideo da se na opšti i jedinstven način uredi njihova organizacija i postupanje³. U posebnoj glavi koja se odnosi na saradnju u sprečavanju nasilja u porodici definisana je multisektorska saradnja predstavnika policijskih uprava, javnih tužilaštava, sudova i centara za socijalni rad, uz uvođenje novog oblika saradnje pod nazivom „grupa za koordinaciju i saradnju”.⁴

Iako je odmah trebalo izmeniti protokole o postupanju organa i ustanova⁵ novi Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu Opšti protokol), usvojen je posle sedam godina od početka primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.⁶

Novi Opšti protokol bliže razrađuje zakonske obaveze državnih organa i ustanova u otkrivanju i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama ovih vidova nasilja. Opšti protokol je zasnovan na modelu multisektorske saradnje koji je uspostavljen Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici (ZSNP) i usklađen sa važećim propisima.

U narednom periodu nadležna ministarstva trebalo bi da pokrenu postupke izrade i usvajanja novih posebnih protokola koji bi bili usklađeni sa novim Opštim protokolom.

Centar za podršku ženama je 2017. objavio prvi Priručnik za unapređenje koordinisanog odgovora nadležnih službi na nasilje prema ženama „Korak ka boljoj zaštiti”⁷ sa ciljem iniciranja dosledne primene ZSNP i delovanja svim aktera na sprečavanju, zaštiti i pružanju podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici.

3 Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, čl.2

4 Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, čl. 24–27

5 Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, usvojen je 2011. godine, a njegova svrha je bila da se na opšti i jedinstveni način uredi postupanje i saradnja različitih organa, organizacija i ustanova, kao preduslova efikasne multisektorske saradnje, posle čega su u narednih nekoliko godina, a radi dosledne primene Opšteg protokola, nadležna ministarstva donela posebne protokole kako bi detaljnije definisala sopstveno postupanje i time se izbegla situacija prebacivanja odgovornosti sa jedne na drugu instituciju.

6 Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici usvojen je 29. marta 2024. godine Zaključkom Vlade 05 broj 56-2476/2024/1. Promene do kojih je došlo u zakonodavstvu nametnule su potrebu za usvajanjem novog Opšteg protokola jer je prethodni iz 2011. godine prevaziđen, budući da je zasnovan na propisima koji su bili na snazi u vreme njegovog usvajanja. Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Zakључак%20Vlade%20o%20o%20usvajanj%20Opšter%20protokola%2029.3.2024.pdf>; pristupljeno: 29.05.2024.

7 Dostupno na: https://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2022/09/KORAK-KA-BOLJOJ-ZA-C5%A0TITI_web.pdf

Centar za podršku ženama je pripremio novi Priručnik, imajući u vidu novi Opšti protokol, kao i potrebu uključivanja rodne perspektive u sve aspekte rada i rodno odgovoran pristup u preduzimanju svih mera i aktivnosti u domenu sprečavanja, zaštite i pružanja podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici u skladu sa međunarodnim standardom dužne pažnje, kao i smanjenje sekundarne viktimizacije žrtava rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Priručnikom koji je pred vama želimo da povećamo stepen informisanosti, ne samo stručnjaka u sistemu zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, nego i stručne, pa i šire javnosti o načinu postupanja u slučajevima nasilja, odnosno postojanja opasnosti od rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici.⁸

Na ovaj način Centar za podršku ženama nastoji da doprinese jačanju institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje prema ženama i nasilje u porodici.

Biljana Stepanov,
Direktorka Centra za podršku ženama

8 Svi termini u tekstu ovog Priručnika koji su izraženi u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju prirodni muški i ženski rod.

LISTA SKRAĆENICA

Centar za socijalni rad	CSR
Centar za žrtve seksualnog nasilja	CŽSN
Ekspertska grupa za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici	GREVIO
Jedinstveni informacijski sistem	JIS
Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici	Konvencija /Istanbulska konvencija
Ministarstvo unutrašnjih poslova	MUP
Nevladine organizacije	NVO
Organizacije civilnog društva	OCD
Opšta bolnica	OB
Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici	Opšti protokol / OPMSS
Osnovno javno tužilaštvo	OJT
Republika Srbija	RS
Rodno zasnovano nasilje	RZN
Zakonik o krivičnom postupku	ZKP
Zakon o sprečavanju nasilja u porodici	ZSNP
Zakon o socijalnoj zaštiti	ZSZ
Zakonom o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva	ZZDE
Zakon o zaštiti podataka o ličnosti	ZZPL
Zakona o zvaničnoj statistici	ZZS
Zakon o uređenju sudova	ZUS

POJMOVI I DEFINICIJE

ZNAČENJE POJMOVA I NAJVAŽNIJE DEFINICIJE:

A) NASILJE PREMA ŽENAMA označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu.⁹

B) NASILJE U PORODICI označava svako delo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li počinilac deli ili je delio isto boravište sa žrtvom.¹⁰ Nasilje u porodici obuhvata uglavnom dva tipa nasilja: nasilje između sadašnjih ili bivših supružnika ili partnera i međugeneracijsko nasilje koje se najčešće javlja između roditelja i dece (koje može biti rodno neutralno, odnosno obuhvata žrtve oba pola). Nasilje u porodici uvek predstavlja zloupotrebu moći i kontrolisanje članova porodice koji imaju manje moći ili raspolazu manjim resursima.

Intimno-partnersko nasilje u porodici uključuje nasilje prema sadašnjim ili bivšim supružnicima, odnosno partnerima. Ovo nasilje se događa tokom trajanja

⁹ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2011. čl.3. tačka (a)

¹⁰ Ibid, čl.3. tačka (b)

bračnog, odnosno partnerskog odnosa, ali se često nastavlja i nakon njegovog okončanja, tako da postoji i kada žrtva i učinilac nemaju zajedničko mesto stanovanja. Intimno-partnersko nasilje nesrazmerno pogađa žene i zato je izrazito rodno zasnovano.

Međugeneracijsko nasilje u porodici uključuje fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko nasilje koje lice vrši prema svom detetu ili roditelju, kao i svako nasilje između članova porodice različitih generacija. Nasilje postoji nezavisno od toga da li žrtva i učinilac imaju zajedničko mesto stanovanja.¹¹

C) ROD označava društveno određene uloge, mogućnosti, ponašanja, aktivnosti i atribute, koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce uključujući i međusobne odnose muškaraca i žena i uloge u tim odnosima koje su društveno određene u zavisnosti od pola;

D) RODNO ZASNOVANO NASILJE NAD ŽENAMA predstavlja nasilje upereno protiv žene zato što je žena, odnosno nasilje koje nesrazmerno pogađa žene. Nasilje prema ženama duboko je ukorenjeno u društvenim i kulturnim strukturama, normama i vrednostima koje vladaju u društvu, a održava se kulturom poricanja i ćutanja.¹²

Rodno zasnovana ubistva žena (femicid) su ubistva žena od strane muškarca zbog njihove pripadnosti ženskom polu, koja obuhvataju mizogino i seksističko ubijanje žena motivisano mržnjom prema ženama, prezirom, zadovoljstvom, kao i osećanjem superiornosti i vlasništva i nadmoći nad ženom. Strukturalni uzroci rodno zasnovanih ubistava žena, za koje se u međunarodnim dokumentima koristi izraz „femicid”, nalaze se u kulturi kojom dominira diskriminacija žena i patrijarhalna matrica moći i dominacije muškaraca nad ženama. Zbog toga se femicid razlikuje od drugih oblika ubistava, a njegovo sprečavanje zahteva specifične strategije i mere, koje uzimaju u obzir rodnu zasnovanost femicida. U krivičnom zakonodavstvu Srbije rodno zasnovano ubistvo žene (femicid) nije inkriminisano kao posebno krivično delo, ali predstavlja posebnu okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje koju sud ceni kao otežavajuću okolnost, u skladu sa odredbom člana 54a Krivičnog zakonika.

E) ŽRTVA označava svako fizičko lice koje je izloženo ponašanju opisanom pod tač. a) i b);

¹¹ Eksplanatorni izveštaj Istanbulske konvencije, čl.41

¹² Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, čl.3. stav 1 tačka (d)

F) ŽRTVA RODNO ZASNOVANOG NASILJA PREMA ŽENAMA je svaka punoletna žena koja je izložena rodno zasnovanom nasilju. Članom 3. tačka f Istanbulske konvencije predviđeno je da je žrtva rodno zasnovanog nasilja prema ženama i devojčica mlađa od 18 godina.

G) ŽRTVA NASILJA U PORODICI je punoletno i maloletno lice, bez obzira na pol, koje je izloženo nasilju u porodici.

H) pojam ŽENA uključuje i devojke ispod 18 godina života.

I) MERE ZAŠTITE su mere koje se preduzimaju u cilju sprečavanja nasilja, osiguranja bezbednosti žrtve i sprečavanja ponovne i sekundarne viktimizacije.

J) MERE PODRŠKE su zdravstvene, psihosocijalne i druge opšte i specijalizovane usluge čije se pružanje obezbeđuje žrtvi u cilju njenog oporavka, osnaživanja i osamostaljivanja. Mere podrške uključuju i usluge koje se pružaju deci žrtava nasilja u cilju njihovog oporavka i osnaživanja, posebno deci koja su prisustvovala nasilju prema ženama i nasilju u porodici. U planiranju mera zaštite i podrške neophodno je uzeti u obzir preovlađujuće neravnopravnosti između žena i muškaraca, postojeće stereotipe, rodne uloge i diskriminaciju žena, kako bi se pružila delotvorna zaštita od nasilja.

K) MOGUĆI UČINILAC NASILJA je lice koje je spremno da u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put izvrši ili ponovi nasilje.

L) NEPOSREDNA OPASNOST OD NASILJA je situacija u kojoj je izvršenje nasilja izvesno ili je već izvršeno i verovatno je da će se ponoviti u vremenu koje neposredno predstoji.

OSNOVE I PRINCIPI KOORDINISANOG DELOVANJA

VAŽNOST MULTISEKTORSKOG I KOORDINISANOG PRISTUPA NASILJU

Multisektorski odgovor na rodno zasnovano nasilje prema ženama i nasilje u porodici predstavlja holistički¹³ i koordinisani pristup koji obezbeđuje da osobe koje su preživele nasilje dobiju usluge na vreme i u skladu sa svojim potrebama. Koordinacija obezbeđuje da se odgovori različitih institucija međusobno dopunjuju i proširuju, pri čemu intervencije ostaju usmerene na žrtve, a iskustva i potrebe žrtava su u potpunosti uzete u obzir. Takođe, multisektorska koordinacija među relevantnim akterima veoma je važna za stvaranje održivih promena u društvu koje ne prihvata i ne toleriše nasilje. Multisektorski odgovor je usmeren na usaglašavanje procedura i postupanja, a zasnovan je na međuinstitucionalnom partnerstvu i saradnji.

Osnovne pretpostavke za dobro funkcionisanje multisektorskog pristupa u zaštiti žrtava nasilja su jasno definisane procedure i postupci za profesionalce, što uključuje:

¹³ Ovaj pristup zahteva sveobuhvatno razumevanje problema, uključujući fizičke, emocionalne, mentalne i duhovne aspekte, što znači da se ne fokusira samo na trenutne simptome, već i na osnovne uzroke problema. Dostupno na: <https://atria.rs/holisticki-pristup-sta-je-i-zasto-je-vazan/>

- a) Tačno definisane i objašnjene postupke i procedure koje olakšavaju odlučivanje i postupanje čime se smanjuje uticaj ličnih stavova profesionalaca;
- b) Definisane domene odgovornosti svake od službi;
- c) Jasno davanje ovlašćenja svakome ko postupa u konkretnom slučaju (ko, šta, do kada treba da obavi);
- d) Odgovornost svake pojedinačne službe za poštovanje dogovorenih procedura unutar službe i za poštovanje procedura koordinacije i saradnje između službi;
- e) Jasno određen način razmene informacija u okviru službe i između službi;
- f) Jedinstvenu bazu za prikupljanje podataka i propisane procedure za pristup i razmenu informacija (zaštita i razmena ličnih podataka), uključujući jasna pravila za razmenu podataka bez saglasnosti žrtve;
- g) Uspostavljanje načina za primenu i proveravanje primene zakona i dogovorenih postupaka;
- h) Standarde za obuku, usavršavanje i superviziju rada.¹⁴

Saradnja između službi počiva na prepoznatim zajedničkim interesima. Razlike u sagledavanju problema i rešenja, pa i neslaganja do kojih dolazi u zajedničkom radu je nužno prevazići kroz diskusiju i bolje razumevanje zbog čega je važno uspostaviti principe:

- jednakosti što isključuje diskriminaciju prema službama ili pojedincima;
- uvažavanja, poštovanja i poverenja, što podrazumeva aktivno nastojanje da se prevaziđu neusaglašena mišljenja zajedničkim delovanjem u cilju najboljeg interesa žrtve nasilja.¹⁵

Osnovu koordinisanog delovanja čini i razumevanje rodno zasnovanog nasilja i zajednički stavovi o nasilju prema ženama. Uključivanje rodne perspektive u sve aspekte rada i rodno odgovoran pristup prethodi preduzimanju svih mera i aktivnosti u domenu sprečavanja, zaštite i pružanja podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici u skladu sa međunarodnim standardom dužne pažnje.

¹⁴ Ignjatović, T. i dr. Korak ka boljoj zaštiti, Priručnik za unapređenje koordinisanog dogovora nadležnih službi na nasilje prema ženama (2018) Centar za podršku ženama, Kikinda, str. 20, dostupno na: <https://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2022/09/KORAK-KA-BOLJOJ-ZA%20ZAŠTITU%20WEB.pdf>

¹⁵ Ibid

PRINCIPI KOORDINISANOG DELOVANJA NADLEŽNIH SLUŽBI U ZAŠTITI ŽENA SA ISKUSTVOM NASILJA

Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici prepoznaje neophodnost uspostavljanja sistema koji će omogućiti da se u situacijama nasilja u porodici, naročito nasilja među intimnim partnerima pokrene brz, efikasan i koordinisan postupak koji trenutno zaustavlja nasilje, štiti žrtvu od daljeg nasilja i obezbeđuje odgovarajuću pravnu i psihosocijalnu podršku radi njenog oporavka, osnaživanja, osamostaljivanja i uključivanja u zajednicu.

Opštim protokolom su definisani i posebni ciljevi. Od prvorazrednog značaja je prvi poseban cilj – Unapređenje delovanja svih aktera na sprečavanju, zaštiti i pružanju podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici.

Pored razumevanja uzroka i posledica rodno zasnovanog nasilja, a pre svega potreba žrtava, neophodne su jasne procedure i postupci za profesionalce. To je put koji vodi ka smanjenju sekundarne viktimizacije žrtava rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, što je, inače, drugi poseban cilj Opšteg protokola.

Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici navodi 18 principa, ali ćemo ovde obrazložiti samo one koji se odnose na multidisciplinarni i multisektorski pristup zaštiti žrtava.

1. Izvod iz protokola

Obezbediti da svi učesnici imaju jasnu predstavu o zajedničkom cilju u procesu zaštite žrtava, uloge svakog sektora su jasno definisane a učesnici poznaju uloge svog i drugih sektora.

Zajednički cilj u procesu zaštite žrtava podrazumeva delotvorno sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici. U procesu zaštite i podrške svaki sektor ima jasno definisanu ulogu, pre svega u Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici koji je u članu 7. odredio nadležne organe za sprečavanje i pružanje

zaštite i podrške žrtvama (policija, javna tužilaštva, sudovi opšte nadležnosti i prekršajni sudovi, kao nadležni državni organi, i centri za socijalni rad). Zakon u istom članu prepoznaje i druge učesnike u sprečavanju nasilja u porodici preko davanja pomoći i obaveštavanja o nasilju, kao i pružanju podrške žrtvama nasilja. Detaljno su definisane uloge i zadaci nadležnih organa i ustanova, opisan postupak i saradnja u sprečavanju nasilja u porodici. Postupak je detaljnije opisan i u Opštem protoklu.

Sve službe treba da rade na postizanju komplementarnosti u postupanju sa drugim sistemima, odnosno na povezanom delovanju sa svim relevantnim službama. Jasno definisanje domena odgovornosti svake službe kroz sve faze rada je nužan preduslov delotvornog, efikasnog i odgovornog postupanja stručnjaka i ostvarivanja prava žrtve na zaštitu. Za ovu komponentu zaštite žena od nasilja u partnerskom i porodičnom kontekstu važno je usvojiti standardizovane načine procena i postupanja, tako da zaštita ne zavisi od pojedinca. Takođe, standardizovani načini postupanje ne treba da stavljaju nerealna očekivanja pred stručnjake koji su prvi u kontaktu sa žrtvama i učiniocima nasilja. U kreiranju dobrih rešenja uloga profesionalaca iz prakse je od prvorazredne važnosti.

2. Izvod iz protokola

Uspostaviti adekvatan sistem razmene informacija i konsultacija unutar i između sektora, koje prati odgovarajuća dokumentacija i pružanje povratnih informacija.

Razmena informacija je nužna u dobro organizovanom modelu postupanja. Definisani načini razmene informacija u svakom konkretnom slučaju nasilja, efikasne procedure za prikupljanje mišljenja od svih službi koje mogu da pomognu u rešavanju konkretnog problema, odgovarajuće evidentiranje i dokumentacija o nasilju i sprovedenim intervencijama omogućavaju uvid u konkretno postupanje profesionalca i službi.

3. Izvod iz protokola

Postupanje svih profesionalaca je lišeno rodni i drugih pristrasnosti, pretpostavki i rodni i drugih stereotipa o ženama žrtvama nasilja, zasnovanih na patrijarhalnim socijalnim i kulturnim obrascima.

Profesionalci su dužni da prepoznaju da su rodna neravnopravnost i diskriminacija osnovni uzrok i posledica nasilja prema ženama i devojčicama. Stoga sve njihove aktivnosti moraju da usvoje rodno osetljiv pristup prilikom postupanja i u primeni propisanih procedura. Štaviše, moraju da promovišu osnaživanje žena i samostalno donošenje odluka prilikom izbora usluga podrške. Takođe, potreban je pristup zasnovan na pravima prilikom sprečavanja i zaštite od nasilja, kao i pružanja podrške, dajući prioritet sigurnosti i dobrobiti žena i devojčica.

Principi Opšteg protokola o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici:

- 1) Fundamentalno je pravo svakoga na život bez nasilja u privatnoj i javnoj sferi života.
- 2) Nulta tolerancija na nasilje prema ženama i nasilje u porodici.
- 3) Nasilje prema ženama i nasilje u porodici predstavljaju model ponašanja kojim učinilac ostvaruje kontrolu i ispoljava svoju moć nad žrtvom.
- 4) Sve intervencije i mere nadležnih organa i ustanova zasnovane su na razumevanju rodni dimenzija nasilja prema ženama i nasilja u porodici i usmerene su na zaštitu ljudskih prava i bezbednosti žrtve.
- 5) Sve intervencije i mere zasnovane su na razumevanju da ukrštanje različitih odrednica identiteta (pol, invaliditet, seksualna orijentacija, etička pripadnost i dr.) imaju dodatni negativni uticaj na žrtve nasilja iz marginalizovanih i osetljivih društvenih grupa.
- 6) Postupanje nadležnih organa, ustanova i organizacija zasnovano je na integrisanom pristupu, koji uzima u obzir nejednakost moći između žrtve i učinioaca, odnos između žrtava, učinilaca, dece i šireg društvenog okruženja.

- 7) Za nasilno ponašanje odgovoran je isključivo učinilac.
 - 8) Osiguranje bezbednosti žrtve nasilja prioritet je u postupanju.
 - 9) Stepenn hitnosti u postupanju zavisi od stepena rizika od nasilja i ugroženosti žrtve.
 - 10) Žrtva nasilja u središtu je svih postupaka, mera i aktivnosti.
 - 11) Svaka žrtva nasilja tretirana je sa poštovanjem, uz puno uvažavanje njenih ljudskih prava, dostojanstva i prioriteta.
 - 12) Osiguranje bezbednosti i najboljih interesa dece žrtava nasilja, što se ostvaruje kroz pružanje usluga podrške radi oporavka deteta i ostanka deteta u porodičnom domu sa nenasilnim roditeljem kad god je to moguće.
 - 13) Ženama žrtvama nasilja obezbeđuje se podrška usmerena na njihov oporavak, osnaživanje i ekonomsku nezavisnost, prilagođena njihovim individualnim potrebama.
 - 14) Multidisciplinarna i multisektorska saradnja preduslovi su za delotvorno sprečavanje i pružanje efikasne zaštite i podrške žrtvama nasilja.
 - 15) Problemima i potrebama žrtve pristupa se holistički, što podrazumeva primenu principa integrativnog socijalnog rada, u čijoj su osnovi koordinacija, saradnja, partnerstvo i planiranje usluga.
 - 16) Nadležni organi i ustanove saraduju sa ženskim nevladinim organizacijama specijalizovanim za rad sa žrtvama nasilja prema ženama i nasilja u porodici, uvažavajući njihovo znanje i iskustvo u pružanju usluga podrške, uključujući usluge SOS telefona, informisanja, smeštaja, kratkoročne i dugoročne psihološke podrške, pravne podrške, zapošljavanja i dr.
 - 17) Svi zaposleni u nadležnim organima i ustanovama imaju visok nivo znanja i veština neohodnih za razumevanje rodni dimenzija nasilja prema ženama i nasilja u porodici.
 - 18) Svi podaci o ličnosti žrtava poverljivi su i mogu se prikupljati i obrađivati u skladu sa propisima o zaštiti podataka o ličnosti.
-

POSTUPCI ZAŠTITE I PRUŽANJA PODRŠKE ŽRTVAMA RODNO ZASNOVANOG NASILJA I NASILJA U PORODICI

UČESNICI U POSTUPKU ZAŠTITE I PODRŠKE ŽRTVAMA RODNO ZASNOVANOG NASILJA I NASILJA U PORODICI

Učesnici u postupku pružanja zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja određeni su Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici i Opštim protokolom o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, a obuhvaćeni su svi organi, ustanove i organizacije koji su u okviru svojih zakonom utvrđenih nadležnosti dužni da preduzimaju radnje usmerene na prepoznavanje i sprečavanje nasilja, osiguranje bezbednosti i pružanje podrške žrtvama nasilja, kao i sankcionisanju učinilaca ovog nasilja. U nadležne učesnike u postupku zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i drugih krivičnih dela iz člana 4 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, spadaju:

1. javna tužilaštva;
2. policija;
3. sudovi opšte nadležnosti i prekršajni sudovi;
4. centri za socijalni rad.

Pored nadležnih državnih organa i centara za socijalni rad, u sprečavanju nasilja u porodici, preko davanja pomoći i obaveštavanja o nasilju, kao i pružanju podrške žrtvama nasilja učestvuju i:

1. ustanove u oblasti dečje i socijalne zaštite;
2. obrazovne i vaspitne ustanove;
3. zdravstvene ustanove;
4. tela za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava.

U okviru sistema pružanja usluga podrške žrtvama nasilja u porodici i krivičnih dela iz člana 4 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, mogu biti uključena i:

1. druga pravna lica;
2. fizička lica;
3. udruženja (nevladine organizacije).

Postupak učešća nadležnih i drugih subjekata u postuku planiranja zaštite i podrške sprovodi se na principima multidisciplinarne i multisektorske saradnje u okviru grupa za koordinaciju i saradnju, formiranih u skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, za područje svakog osnovnog javnog tužilaštva, pri čemu je obavezno obezbediti i učešće žrtve u ovom postupku.

Takođe, značajan činilac u sistemu zaštite od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja su i lica određena za vezu, imenovana u policijskoj upravi, osnovnom i višem javnom tužilaštvu, osnovnom i višem sudu i centru za socijalni rad čiji je zadatak da svakodnevno razmenjuju obaveštenja i podatke bitne za sprečavanje nasilja u porodici, otkrivanje, gonjenje i suđenje za krivična dela i pružanje zaštite i podrške žrtvama.

PREPOZNAVANJE I OTKRIVANJE NASILJA

Nasilje prema ženama i nasilje u porodici imaju različite oblike i vrše se na različite načine, uz upotrebu različitih sredstava izvršenja. Prepoznavanje različitih oblika nasilja od ključne je važnosti za prijavljivanje i otkrivanje nasilja, kao i za pružanje adekvatne zaštite i podrške žrtvama nasilja. Zato je neophodno imati u vidu karakteristična obeležja pojedinih vrsta rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici.¹⁶

Reakcija institucija, njihovo postupanje odnosno prvi korak u procesuiranju, zaštiti i sprečavanju nasilja u porodici zasniva se na prepoznavanju. Ukoliko profesionalci iz institucija, a prvenstveno policijski službenici i radnici centara za socijalni rad, ne prepoznaju nasilje ili pak ne preduzmu sve mere na uočavanju svih oblika ispoljavanja nasilja u određenoj situaciji/porodici, izostaće delimično ili u potpunosti i reakcija, odnosno žrtva neće biti zaštićena niti će joj biti pružena adekvatna podrška.

Nasilje u porodici odnosno njihova karakteristična obeležja možemo podeliti na fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko nasilje, kako je navedeno u Opštem protokolu, a prikazano u nastavku.

Opšti protokol:

FIZIČKO NASILJE je primena fizičke sile kojom se žrtvi nanosi ili pokušava da nanese telesna povreda, čime se neposredno povređuje, odnosno ugrožava njen telesni integritet. Ova vrsta nasilja obuhvata širok dijapazon radnji izvršenja, kao što su batinanje, udaranje pesnicama, čupanje kose, povrede oštrim i tupim predmetima, šutiranje nogama, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina, savijanje i lomljenje ruku, nosa, vilice, udaranje kaišem i drugim predmetima, povređivanje tela nožem, oružjem ili oruđem itd. Primenom fizičkog nasilja žrtvi se nanosi laka ili teška telesna povreda, čime se narušava njeno fizičko, odnosno psihičko zdravlje ili život. Vidljivi znaci fizičkog nasilja su povrede na licu i drugim delovima tela, hematomi i ogrebotine po telu, iščašenja, napsnuća, prelom kostiju, opekotine različitog stepena, posekotine, krvarenja, vidljivi tragovi gušenja na vratu, izbijeni zubi, povreda bubne opne, povrede u genitalnom području i slično. Neki vidovi fizičkog nasilja, međutim, ne ostavljaju vidljive povrede.

¹⁶ Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, str. 10-11

SEKSUALNO NASILJE

su svi oblici seksualnih radnji koje se vrše prema drugom licu bez njegovog slobodno datog pristanka. Slobodan pristanak postoji isključivo ako je dobrovoljan i nastao kao ishod slobodne volje lica.

PSIHIČKO NASILJE

je drsko, bezobzirno ili zlonamerno ponašanje kojim se povređuje psihički integritet, duševno zdravlje i spokojstvo žrtve nasilja. Obuhvata širok dijapazon ponašanja prema žrtvi nasilja koja se manifestuju kao:

ZASTRAŠIVANJE – pretnje, ispoljavanje besa i ljutnje, pretnja upotrebom oružja, ubijanje kućnih ljubimaca, pretnja da će se povrediti deca i sl.;

PROGANJANJE – u toku određenog vremenskog perioda uporno ostvarivanje komunikacije protivno volji žrtve putem telefonskih poziva, mejlova, SMS poruka, fizičko približavanje, čekanje na određenoj lokaciji, praćenje ili gledanje iz daljine, pretnje napadom na život, telo ili slobodu žrtve ili njoj bliskog lica i sl.;

POLNO UZNEMIRAVANJE – verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje;

EMOCIONALNO UCENJIVANJE – izjave koje izazivaju strah ili krivicu, nesigurnost ili konfuziju kod žrtve da bi se održala moć i kontrola nad žrtvom;

POSESIVNO PONAŠANJE – ophođenje prema žrtvi kao prema sopstvenom vlasništvu, izražavanje ljubomore, sprečavanje žrtve da napusti nasilnika putem zastrašivanja i pretnji;

VERBALNO ZLOSTAVLJANJE – vređanje žrtve, nazivanje pogrdnim imenima; vikanje; psovanje; ponižavajuće primedbe i pokreti tela, pretnje samoubistvom, pretnje da će se odvesti deca, proglašavanje žrtve psihički bolesnom ili nestabilnom i sl.;

IZOLACIJA – onemogućavanje ili sprečavanje partnera da se viđa sa prijateljima ili rođacima; praćenje telefonskih poziva, prisluškivanje telefonskih razgovora, zabrana odlaska na određena mesta i slično;

ISPOLJAVANJE NASILNIČKOG AUTORITETA – izdavanje naloga žrtvi u pogledu onoga što ona treba da radi i kako treba da se ponaša, kao i samostalno donošenje svih važnih odluka u porodici i slično;

i druge radnje i ponašanja kojima se povređuje psihički integritet, duševno zdravlje i spokojstvo žrtve nasilja.

EKONOMSKO NASILJE je oblik psihičkog nasilja koji podrazumeva finansijsku zloupotrebu usmerenu na kontrolu i uskraćivanje mogućnosti žrtve da stekne, koristi i sačuva finansijska sredstva. Ekonomsko nasilje manifestuje se kao ekonomska kontrola i ekonomska eksploatacija. Ekonomska kontrola ostvaruje se kontrolisanjem trošenja novca koji žrtva zarađuje ili prima po drugom osnovu, zabranom zapošljavanja, obrazovanja i stručnog usavršavanja, ometanjem žrtve u ispunjavanju radnih obaveza, oduzimanjem sredstava za rad, uskraćivanjem prava žrtvi da raspolaže sopstvenim prihodima i imovinom, nametanjem obaveze podnošenja detaljnih izveštaja o trošenju novca i dr. Ekonomska eksploatacija može da se vrši oduzimanjem novca i vrednih stvari od žrtve, kupovinom nepokretnosti na lično ime sredstvima iz zajedničke imovine, sakrivanjem sopstvenih prihoda, trošenjem novca žrtve ili zajedničkog novca za zadovoljenje sopstvenih potreba učinioca, neispunjavanjem zakonske obaveze izdržavanja i drugo. Ekonomsko nasilje je jedan od najmoćnijih metoda kojim se žene primoravaju da ostanu u nasilnoj vezi, a finansijska nesigurnost jedan od glavnih razloga zbog koji se žene vraćaju učiniocu nasilja.

Treba imati u vidu da pored navedenih manifestacija nasilja prema ženama postoje i izvesne specifičnosti nasilja prema ženama iz pojedinih manjinskih i osetljivih grupa. Više o tome možete videti u posebnom odeljku Priručnika.

Nadležni državni organi i centri za socijalni rad dužni su da u okviru svojih redovnih poslova prepoznaju nasilje u porodici ili opasnost od njega, a prepoznavanje nasilja može da proizađe iz proučavanja prijave koju je bilo kome podnela žrtva nasilja, uočavanjem tragova fizičkog ili drugog nasilja na žrtvi i drugih okolnosti koje ukazuju na postojanje nasilja u porodici ili neposredne opasnosti od njega.¹⁷

Profesionalci u institucijama prepoznaju nasilje na osnovu prijave, saznanja o nekom događaju ili u okviru dobijenih informacija tokom razgovora sa žrtvom, učiniocem ili svedokom događaja. Takođe, prepoznavanje nasilja podrazumeva otkrivanje nasilja kada se prepoznaju pokazatelji (indikatori) koji na nasilje ukazuju. Pored saznanja o samom događaju ili neposrednoj opasnosti od nasilja, profesionalci u institucijama treba da prepoznaju i druge pokazatelje koji mogu da ukažu na nasilje, na primer, preko utvrđivanja odnosa žrtve i učinioca. Ujedno, pored saznanja o samom događaju ili neposrednoj opasnosti od nasilja u porodici isto moraju da definišu i kroz utvrđivanje odnosa žrtve i učinioca. U tabeli su prikazani pokazatelji koji mogu ukazivati na nasilje u porodici:

¹⁷ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 13.

POKAZATELJI KOJI MOGU UKAZIVATI NA NASILJE U PORODICI

PONAŠANJE NASILNIKA	PONAŠANJE ŽRTVE	PONAŠANJE ČLANOVA PORODICE	DRUGE OKOLNOSTI
Istorija nasilnog ponašanja u porodici i zajednici, vršenje krivičnih dela i prekršaja sa elementima nasilja, javno iskazivanje dominacije u porodici, zastupanje i istupanje u ime žrtve i kada je prisutna ("govori u njeno ime"), pravdanje za "loše postupke" nedostatkom podrške žrtve, suviše brižno ponašanje partnera tokom postupanja institucija.	Povlačenje i izolacija, negiranje ili umanjivanje nasilja, nedoslednost i nelogičnost u izjavama tokom postupanja institucija, iskazivanje samoubilačkih misli, opisivanje partnera u superlativu nakon sumnje policijskog službenika na nasilje, ukazivanje na ekonomsku zavisnost, pominjanje partnerove "nezgodne naravi", ustručavanje da govori u prisustvu nasilnika.	Zatvorenost, uznemirenost, desocijalizacija, psihičke manifestacije, izbegavanje tema ili nelagoda tokom razgovora o nasilju.	Povrede na licu, telu, pocepana odeća, tragovi nasilja na odeći, na mestu boravka, automobilu, razbijene i razbacane stvari, tragovi krvi, učestali prekidi i neželjene trudnoće (uočavanje ovih tragova prisutno je kako na žrtvi tako i na nasilniku) Nasilno ponašanje prema životinjama, posebno prema kućnim ljubimcima koji su važni žrtvi.

Dužnost profesionalaca u institucijama jeste da prate i prikupljaju saznanja i uočavaju indikatore koji mogu ukazivati na nasilje (otkrivaju nasilje) i putem otvorenih izvora (medija), građana i javnim pogovaranjem.¹⁸ Pregledom medija, internet sadržaja i društvenih mreža mogu se uočiti elementi ili indikatori nasilja i profesionalci su dužni da reaguju i nasilje prijave nadležnom policijskom službeniku ili javnom tužiocu.

Primer:

Prisustvom u ugostiteljskom objektu policijski službenik van službe čuo je komentare za susednim stolom: "Eno ga Mile, opet je počeo da pije, teško onoj njegovoj ženi kad dođe kući, svaki put cirkus". Policijski službenik dužan je da u navedenoj situaciji prepozna nasilje i neposrednu opasnost od nasilja u porodici, da obavesti nadležnog policijskog službenika i dežurnu službu o saznanjima do kojih je došao.

¹⁸ Pronošenje vesti o tome da je izvršeno neko krivično delo, ili da je određeno lice izvršilo neko krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti. Može biti istinito, delimično istinito ili izmišljeno. Dostupno na: <https://studentius.wordpress.com/2019/05/03/nacini-saznanja-za-krivno-delo/>

Inače, policija je dužna da prati javne priče i komentare (pogovaranje) i reaguje u slučaju saznanja o nasilju.¹⁹

Prijavljivanje nasilja

Svako mora da policiji ili javnom tužiocu prijavi bez odlaganja nasilje u porodici ili neposrednu opasnost od od njega.²⁰

Shodno članu 3. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, definiše se:

NEPOSREDNA OPASNOST OD NASILJA u porodici postoji kada iz ponašanja mogućeg učinioca i drugih okolnosti proizlazi da je on spreman da u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put učini ili ponovi nasilje u porodici.

NASILJE U PORODICI, u smislu ovog zakona, jeste akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioca prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živio u zajedničkom domaćinstvu.

Prijava nasilja u porodici moguća je: telefonom (najčešće), dolaskom u policijsku stanicu, prijavom od strane drugog državnog organa, prijavom policijskom službeniku van policijske stanice i pismenom prijavom. Prijavom nasilja smatraće se i otkrivanje nasilja prepoznavanjem u medijima, na društvenim mrežama i javnim pogovaranjem.

Mere nakon prijave nasilja, profesionalci u institucijama treba da preduzimaju bez obzira na spremnost žrtve da svedoči i učestvuje u postupku, uz jasno iskazivanje stava da je za nasilje odgovoran isključivo učinilac. Oni uvek moraju poštovati potrebe, prava i dostojanstvo žrtve i drugih lica uz jasno prepoznavanje „izvora nasilja“, odnosno ko vrši nasilje, a ko je žrtva, pri tom uzimajući u obzir nejednak odnos moći između žrtve i nasilnika.

Žrtva nasilja u porodici ima zakonsko pravo da ne svedoči, i može da promeni iskaz, a to ne sme da utiče na postupanje institucija. Javni tužilac, s druge stra-

¹⁹ Razlika između prijave nasilja i reagovanja na javno pogovaranje tiče se samo činjenice da se u pogovaranju ne zna precizno izvor saznanja odnosno od koga vest potiče.

²⁰ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 13.

ne, ima obavezu da goni učinioca krivičnog dela kada postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, kao i da preduzima mere na planiranju zaštite i podrške u okviru grupe za koordinaciju i saradnju, bez obzira da li je pokrenut sudski postupak.

Policija o prijavi nasilja u porodici, okolnostima događaja i preduzetim merama izveštava nadležnog javnog tužioca Osnovnog javnog tužilaštva (odnosno Višeg javnog tužilaštva shodno pravnoj kvalifikaciji krivičnog dela). Kako bi mogao da izdaje adekvatne naloge, javni tužilac mora biti pravovremeno i tačno obavešten o sadržini prijave i akterima, utvrđenim činjenicama i okolnostima događaja, primenjenim policijskim ovlašćenjima, dokazima i indicijama o nasilju i načinu postupanja nadležnog policijskog službenika. Osim informacija za kvalifikaciju događaja, javni tužilac mora biti upoznat sa utvrđenim rizicima nasilja u porodici i merama zaštite žrtve koje je preduzela policija.

Policijski službenici o prijavi nasilja u porodici, okolnostima događaja i preduzetim merama uvek izveštavaju i nadležni centar za socijalni rad koji može biti uključen i neposredno tokom postupanja policijskih službenika, shodno nadležnostima koje ima, te je važna blagovremenost i hitnost njihovog izveštavanja. Nadležni policijski službenik može zatražiti mišljenje centra prilikom procene rizika i definisanja mera zaštite i podrške žrtvi, a bez izuzetka mora da zatraži informaciju o eventualnim merama zaštite shodno Porodičnom zakonu.

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI INTERVENCIJOM POLICIJE NA MESTU DOGAĐAJA

Sprečavanje nasilja u porodici sastoji se od skupa mera kojima se otkriva da li preti neposredna opasnost od nasilja u porodici i skupa mera koje se primenjuju kada je neposredna opasnost otkrivena.²¹

Kako bi sprečila nasilje, policija nakon prepoznavanja, mora adekvatno prikupiti početna saznanja, izvršiti provere putem evidencija i proceniti složenost intervencije, a zatim i planski sprovesti intervenciju na mestu događaja. Pored toga, važno je da policijski službenici tokom prijave upute bezbednosne savete žrtvi kako bi se rizik sveo na minimum. Informacije koje se dobijaju od osobe koja prijavljuje događaj ili žrtve, pitanja koja se postavljaju i dobijeni odgovori su bitni za zaštitu žrtve, ali i za bezbednost policijskih službenika i drugih lica koja su uključena u postupak.

²¹ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 3.

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI ODUZIMANJEM ORUŽJA

Vatreno oružje kao sredstvo izvršenja nasilja u porodici i njegova dostupnost predstavlja najveći rizik u slučajevima nasilja u porodici, kako u pogledu bezbednosti žrtve i bezbednosti drugih lica (dece, starijih članova domaćinstva), tako i u pogledu bezbednosti policijskih službenika i nasilnika (samoubistvo/samopovređivanje).

Pristup, odnosno dostupnost vatrenom oružju predstavlja visok bezbednosni rizik i možemo definisati situacije posedovanja legalnog oružja, dostupnosti legalnog oružja i posedovanje/dostupnost ilegalnom oružju.

Policija će uvek privremeno oduzeti svo oružje koje nasilnik ili članovi domaćinstva poseduju i takve provere posedovanja legalnog oružja vrše se za sva lica sa prijavljenim prebivalištem odnosno boravištem na adresi, kao i za lica koja borave na adresi ali nisu prijavljena ili povremeno tu žive. Provere se vrše i za lica koja su preminula jer postoji mogućnost da je to lice posedovalo oružje koje naslednici nisu predali policijskim službenicima. Ujedno, moguće je da se podatak o posedovanju oružja ne nalazi u elektronskoj evidenciji ukoliko ono nije preregistrovano nakon 2000. godine.

S druge strane, profesionalci u institucijama, vodeći se zakonskom obavezom da su dužni da prijave, ne samo nasilje u porodici već i neposrednu opasnost od njega, dužni su da saznanje o posedovanju/dostupnosti oružja mogućeg učinoca neodložno prijave policiji. Posebno je potrebno da vode računa o situacijama kada nasilniku može biti dostupno legalno oružje shodno zanimanju, hobiju i delatnosti koje obavlja i sl.

Istovremeno, policijski službenici uvek proveravaju sumnju na posedovanje ili dostupnost ilegalnom oružju. Sa žrtvom se o tome posebno obavlja razgovor, razmenjuju saznanja sa drugim policijskim službenicima, utvrđuje sadašnje ili ranije zanimanje i hobiji i utvrđuje eventualno učešće u ratovanju i borbenim dejstvima i preseljenje sa ratom zahvaćenih područja.

Koordinisano i plansko postupanje i pretresanje u cilju pronalaska oružja je obavezno u situacijama kada je lice pretilo oružjem ili je prijavljeno za nasilje u porodici, a ranije je bio procesuiran za ilegalno posedovanje oružja.

Primer:

Žrtva je prijavila nasilnika za pretnju vatrenim oružjem jer ju je pozvao i pretio da će "sasuti ceo šanžer u nju". Proverom je utvrđeno da niko od članova porodice i nasilnik nemaju oružje u legalnom vlasništvu. Prijavljeni nasilnik je 90-tih godina izbegao sa ratom zahvaćenih područja dok je bio dete, zajedno sa roditeljima. Vodeći se principom neophodnosti provere posedovanja ilegalnog oružja kada se oružjem preti, policijski službenici izvršiće pretresanje stana i drugih prostorija. S druge strane, uvek se mora voditi računa o elementu dostupnosti oružja te je u ovom slučaju neophodno izvršiti pretresanje kako na adresi prebivališta žrtve i prijavljenog nasilnika, tako i na adresi njegovih roditelja.

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI POSTUPANJEM PO PRIJAVI PRETNJE ORUŽJEM

Policija uvek prijavu pretnje oružjem mora smatrati intervencijom visokog rizika i postupanje u tim slučajevima mora biti hitno, ali i plansko sa ciljem sprečavanja dodatnog ugrožavanja žrtve i drugih članova porodice, pa i samih policijskih službenika. Taktika postupanja zasniva se na kreiranju što povoljnijeg bezbednosnog ambijenta koji se postiže prikupljanjem značajnih informacija i mogućim uticajem na okolnosti u kojima će se postupati (mesto, lokacija, bez prisustva žrtve i/ili dece itd.) i shodno tome zahteva angažovanje adekvatno obučениh policijskih službenika, ukoliko ima mogućnosti i može se ostvariti blagovremeno, odnosno hitno, ali i davanjem adekvatnih bezbednosnih saveta žrtvi ukoliko su policijski službenici sa njom u kontaktu.

Saveti žrtvi:

Idite kod komšije, prijatelja, rodbine, zaključajte vrata, smanjite ili izbegavajte komunikaciju sa nasilnikom do dolaska policije, izađite prvi po dolasku policije, dođite u policijsku stanicu, izbegavajte prostorije bez alternativnog izlaza, izađite na ulicu/mesta javnog okupljanja, budite kod ulaza u kuću/stan, zaključajte oružje, nemojte pokušavati da se domognete oružja, izbegavajte prostorije u kojima se nalazi oružje (hladno/vatreno), sklonite ključ od ormara/sefa sa oružjem ukoliko vam je dostupan, uvek održavajte što veće rastojanje/distancu od nasilnika.

Uz koordinaciju sa javnim tužiocem pretresanje se sprovodi, kako u cilju pronalaska ilegalnog oružja, tako i u situacijama kada postoje saznanja o posedovanju legalnog oružja koje se ne može pronaći (npr. vlasnik izjavljuje da ne zna gde je, da je ukradeno, da ga je neko sklonio, da ga je u prethodnom periodu predao policiji ali nema potvrdu i sl.).

Primer:

Suprug (nasilnik) je putem sms poruke pretio supruzi (žrtvi) rečima "mrtva si kad dođem". Proverom je utvrđeno da ima oružje u legalnom posedu. Prilikom prijave nasilja od strane žrtve upućivanjem pojedinih bezbednosnih saveta smanjuju se ili u potpunosti eliminišu bezbednosni rizici do dolaska policijskih službenika. Npr: Da li možete da odete negde do dolaska policije (komšije, prijatelja, rodbine – u blizini). Na ovaj način, policijskim službenicima biće poznata lokacija žrtve, a nasilniku ne, čime neće moći da je ugrozi za vreme potrebno do dolaska policije, a ujedno kreira se povoljniji bezbednosni ambijent za hapšenje nasilnika.

Privremeno oduzimanje oružja policijskih službenika

Policijski službenik može biti učesnik događaja nasilja u porodici u situaciji kada je prijavljen za nasilje (mogući učinilac), žrtva nasilja ili je član porodičnog domaćinstva u kojem se nasilje dogodilo. U svim situacijama, obaveza je privremeno oduzimanje oružja, uz nepristrasno i objektivno postupanje svih angažovanih policijskih službenika. S tim u vezi, od policijskog službenika oduzima se/razdužuje svo službeno oružje na ličnom zaduženju, a ne samo ono koje neposredno poseduje kod sebe (najčešće pištolj).

Takođe, posebno se proverava da li policijski službenik poseduje lično vatreno oružje shodno Zakonu o oružju i municiji. Posebno se ukazuje i na potrebu utvrđivanja činjenica i okolnosti koje ukazuju da i pored oduzimanja/razduženja službenog i/ili ličnog oružja, policijskom službeniku drugo oružje može biti dostupno. Pod dostupnošću oružja se smatra verovatnoća da on može doći u posed oružja koje, inače, ne poseduje. Tada se kroz naloge rukovodilaca i organizacijom rada, mora onemogućiti pristup magacinskom i drugom oružju iz službenih prostorija. O ovim okolnostima, nadležni policijski službenik vodi računa i kada su u pitanju pripadnici drugih službi bezbednosti, radnici fizičko tehničkog obezbeđenja i slično.

Primer:

Polijski službenik, vođa interventne patrole, prijavljen je za nasilje u porodici. Postupanje je praćeno, između ostalog, privremenim oduzimanjem oružja na zaduženju koje je imao. Nakon sprovedenog sudskog postupka i protekom suspenzije, policijski službenik se vraća na posao. S obzirom da nema oružje na ličnom zaduženju, rukovodilac mu određuje obavljanje pomoćnih poslova u okviru dežurne službe kroz praćenje i prijeme stranaka, telefonska centrala, zaduživanje službenika vozilima i drugim sredstvima za rad, itd.

U ovom primeru postoji mogućnost lakog pristupa oružju koje se nalazi u sefu dežurne službe ili magacinu policijske stanice jer se po pravilu ključevi ovih prostora nalaze u dežurnoj službi te je uvek potrebno dodatno preduzeti mere da se ovakve mogućnosti izbegnu.

ZADRŽAVANJE MOGUĆEG UČINIČA U POGLEDU SPREČAVANJA NASILJA U PORODICI

Policija ima pravo da dovede mogućeg učinioca u nadležnu organizacionu jedinicu policije radi vođenja postupka i takvo zadržavanje može trajati najduže osam časova.²² Po pravilu, kao osnovna mera sprečavanja nasilja u porodici, potrebno je dovođenje mogućeg učinioca i zadržavanje, isključivo u cilju preduzimanja mera i ovlašćenja propisanim Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, odnosno radi izjašnjenja i procene rizika, a zatim i izricanja hitnih mera, ukoliko je ustanovljena neposreda opasnost. Zadržano lice će biti pušteno čim se izreknu hitne mere ili je procenom rizika utvrđeno da nema neposredne opasnosti od nasilja u porodici, osim kada postoji obaveza zadržavanja, shodno Zakoniku o krivičnom postupku (ZKP) ili Zakonu o prekršajima kada će se postupati u skladu sa odredbama tih zakona.

Polijski službenici imaju ovlašćenje da dovedu bez pisanog naloga lice čiji identitet treba utvrditi, za kojim se traga, zatim, koje treba zadržati u skladu sa zakonom, koje se nije odazvalo pozivu samo ako je u pozivu upozoreno da će biti dovedeno koje je zatečeno u izvršenju krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti, a radi saslušanja u svojstvu osumnjičenog u skladu sa ZKP, i ako je drugim zakonom propisano dovođenje ili privođenje²³.

²² Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 14.

²³ Zakon o policiji, član 83.

U postupanju po prijavama nasilja u porodici, veoma često ispunjeno je više zakonskih osnova za dovođenje bez naredbe i tada se primenjuje zajedno sa odredbama Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Primenom ovog ovlašćenja zaustavlja se nasilje i sprečava mogućnost daljeg ugrožavanja žrtve, odnosno privremeno se eliminišu rizici od nasilja u porodici.

Primer:

Postupajući po prijavi nasilja u porodici, mogući učinilac je doveden u policijsku stanicu u 22.00 časova. Nadležni policijski službenik, nakon procene rizika i izjašnjenja, a u okviru svojih ovlašćenja završio je postupanje i doneo je naređenje o izricanju hitnih mera u 02.00 časova. Posle izjašnjenja javnog tužioca, podnosi se krivična prijava u redovnom postupku za krivično delo nasilja u porodici. Pravilno je da se nakon uručenja naređenja mogući učinilac pusti i nije zakonito da se zbog "bezbednosnih okolnosti" on ipak zadrži do 06.00 časova.

Ovakva praksa naročito nije pravilna i zakonita kada javni tužilac zatraži od policijskog službenika da se nasilnik zadrži 8 sati u službenim prostorijama. Ovakav primer nedvosmileno ukazuje da je javni tužilac svestan rizika ali da i pored toga ne preduzima zakonske mere da se naloži hapšenje i zadržavanje.

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI U SITUACIJAMA KADA MOGUĆI UČINILAC NIJE DOSTUPAN

Kada mogući učinilac nije zatečen na mestu događaja, odnosno nije dostupan, policijski službenici dužni su da odmah preduzmu sve mere na njegovom pronalasku. S tim u vezi, planski i orgnizovano, preduzeće se one mere koje u konkretnoj situaciji omogućavaju brzo lociranje i pronalazak bez odlaganja uz pomoć i raspoloživost svih angažovanih službenika na terenu, uz neodložno raspisivanje policije potrage uporedo. Ukoliko mogući učinilac nije pronađen ili nije ostvaren kontakt, preduzeće se mere traganja na mestima i lokacijama gde se očekuje njegovo prisustvo, a ukoliko i ove mere nemaju uspeha vrši se kontrola pojedinih rejona, javnih mesta i putnih pravaca. Istovremeno, pored neposredne fizičke zaštite, moguće je upućivanje bezbednosnih saveta ili upućivanje žrtve u sigurnu kuću. Ove mere moraju biti na snazi sve dok se mogući učinilac ne pronađe.

Primer:

Žrtva je prijavila fizičko nasilje od strane svog supruga koji se nakon toga udaljio u nepoznatom pravcu. Dolaskom policijskih službenika na mesto događaja, porodična kuća, zatiču žrtvu i decu. Daljim postupanjem, nadležni policijski službenik, vodeći se svojim ovlašćenjima, između ostalog ostvaruje kontakt i poziva nasilnika da dođe u policijsku stanicu. Nasilnik se izjašnjava da nije kriv i da dolazi u stanicu policije. Nakon izvesnog vremena, nadležni policijski službenik, po prikupljanju obaveštenja od žrtve, lekarskog izveštaja, uviđaja itd. uočava da nasilnik nije došao u policijsku stanicu. Pozivajući nasilnika dobija obaveštenje mobilnog operatera da imenovani nije dostupan. Daljim merama traganja i provere utvrđuje se da je isti prešao granicu sa susednom republikom.

U ovom slučaju, pogrešno je izgubljen fokus na pronalasku nasilnika i učinioca krivičnog dela i to postupanje prioritarno mora biti sprovedeno. U svim situacijama, bez obzira što su kontakti ostvareni, bez odlaganja se mora raspisati i policijska potraga.

NAČIN POSTUPANJA U SLUČAJEVIMA**KADA SU NA MESTU DOGAĐAJA PRISUTNA DECA
ILI DRUGE RANJIVE KATEGORIJE**

Profesionalci u institucijama uvek sa posebnom pažljom vode računa o bezbednosti dece tokom postupanja i prijave nasilja u porodici i dužni su da preduzmu sve mere u cilju sprečavanja izglanja dodatnim stresnim situacijama u kojima dolazi do dodatne viktimizacije dece.

Obaveza profesionalaca je da spreče situacije u kojima se uticajem nasilnika na decu (neposrednim razgovorom sa njima ili razgovorom sa žrtvom u njihovom prisustvu), i dalje vrši nasilje prema žrtvi (npr. nasilnik deci ukazuje da je majka prijavila, stvara osećaj krivice žrtve, ukazuje da on ništa nije pogrešio itd.) ili deci. Bez odlaganja treba preduzeti mere u koordinaciji sa organom starateljstva kako bi se smanjilo ili eliminisalo dodatno izlaganje dece stresnim situacijama.

Razgovore sa žrtvom, nasilnikom, svedocima i među sobom, o samom događaju nasilja, policijski službenici ne vode pred decom. Kada postoji potreba neposrednog kontakta, policijski službenici će komunikaciju sa decom prilagoditi

njihovom uzrastu i razvoju, a posebno će voditi računa da se uz decu do dolaska organa starateljstva nalazi nenasilni roditelj (uglavnom majka, ukoliko je u mogućnosti da bude prisutna i pruži podršku detetu) uzimajući u obzir i njene roditeljske kapacitete u datom trenutku. Uvek se mora voditi računa da li postoji krajnja i neophodna potreba da se deca prevoze u policijsku stanicu, a kada je to neophodno decu treba prevoziti vozilima bez oznaka policije i od strane neuniformisanih policijskih službenika.

Deci i drugim naročito ranjivim kategorijama koje su žrtve nasilja u porodici najčešće je potrebna dodatna i posebna zaštita i takve mere posebno se moraju planirati kroz individualni plan zaštite i podrške grupa za koordinaciju i saradnju.

Primer:

Postupajući po prijavi nasilja u porodici, policijski službenici izlaze na lice mesta gde zatiču žrtvu, nasilnika i njihovu decu od 10 i 8 godina. Policijski službenici razgovaraju sa žrtvom na okolnosti događaja u prisustvu dece, dok je nasilnik odmah doveden u policijsku stanicu. S obzirom da žrtva ima telesne povrede, ukazuju joj na neophodnost lekarskog pregleda u domu zdravlja. Zajedno sa decom, policijskim vozilom odlaze u dom zdravlja gde se organizuje lekarski pregled koji traje sat vremena. Nakon toga dolaze u policijsku stanicu gde žrtvu i decu odvođe u službenu kancelariju, nastavljaju da obavljaju razgovor u prisustvu dece i čekaju ranike centra za socijalni rad.

U ovom slučaju, policijski službenici u koordinaciji sa organom starateljstva moraju voditi računa o komunikaciji sa decom, mogućnošću da brigu o deci preuzme neki drugi član rodbine po preporuci žrtve, da se ukoliko takvih mogućnosti nema sačeka izlazak radnika CSR, da se razgovori obavljaju bez dece itd.

NAČIN POSTUPANJA U SLUČAJEVIMA NASILJA PREMA LICIMA SA MENTALNIM I INTELEKTUALNIM SMETNJAMA

Policijski službenici prate da li postoje okolnosti koje dovode do sumnje da je mogući učinilac nasilja lice sa mentalnim smetnjama. Takođe, nadležni policijski službenik pri proceni rizika naročito vodi računa o tome da li je mogući učinilac mentalno bolestan ili zloupotrebljava psihoaktivne supstance.²⁴

²⁴ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 16.

Kada ovlašćena službena lica osnovano posumnjaju da se radi o licu sa mentalnim smetnjama, čije ponašanje predstavlja opasnost za njega ili za druga lica, dužni su da, bez odlaganja to lice dovedu u najbližu zdravstvenu ustanovu, radi pregleda.²⁵

Svi profesionalci iz institucija, a naročito policijski službenici, ne utvrđuju i ne procenjuju zdravstveno stanje lica ali treba da prepoznaju situacije i okolnosti koje ukazuju da kod lica mogu postojati mentalne smetnje koje ukazuju na to da lice može ugroziti sopstvenu ili tuđu bezbednosnost. Tada se sve dalje mere preduzimaju se u koordinaciji sa javnim tužiocem imajući u vidu i ovlašćenja propisana Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, Zakoniku o krivičnom postupku ili drugim zakonima.

PROCENA RIZIKA I UTVRĐIVANJE STEPENA OPASNOSTI

Procena rizika predstavlja ovlašćenje nadležnog (specijalizovanog) policijskog službenika koje se zasniva na dostupnim obaveštenjima, a u cilju utvrđivanja da li postoji neposredna opasnost od nasilja u porodici. Nadležni policijski službenik procenu rizika vrši odmah nakon što je mogući učinilac doveden, odnosno odmah kada primi obaveštenje o nasilju ili neposrednoj opasnosti od njega - ukoliko se mogući učinilac ne dovodi.

Kako bi procenio rizik, nadležni policijski službenik mora imati informacije od značaja za utvrđivanje rizika koje može prikupiti od učesnika događaja (žrtva, nasilnik, svedoci), uvidom u prethodna postupanja putem evidencija, razgovorom sa drugim policijskim službenicima i traženjem informacija od centra za socijalni rad ili drugih organa (npr. škole).

Nadležni policijski službenici procenu rizika sprovode u što kraćem roku, ali uvek vođeni načelom temeljnosti.

Policijski službenici imaju pravo da dovedu mogućeg učinioca u nadležnu organizacionu jedinicu policije radi vođenja postupka i takvo zadržavanje može trajati najduže osam časova²⁶. U postupanju po prijavama nasilja u porodici, veoma često ispunjeno je više zakonskih osnova za dovođenje bez naredbe i tada se primenjuje zajedno sa odredbama Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Primenom ovog ovlašćenja zaustavlja se nasilje i sprečava mogućnost daljeg ugrožavanja žrtve, odnosno privremeno se eliminišu rizici od nasilja u porodici.

²⁵ Zakon o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama, član 58.

²⁶ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 14.

Neke od smernica koje je potrebno sprovesti su:

- Obavezna je procena postojanja rizika u vezi sa posedovanjem oružja. U slučaju pretnji oružjem policijski službenik naročito mora voditi računa da li je pretnja ranije već upućivana, koliko često, kome, kada, da li je pretnja upućivana posredno, da li je bila usmerena samo na žrtvu ili i druge osobe, npr. decu ili druge članove porodice i sl. Sa naročitom pažnjom će se posmatrati postojanje ovog rizika u situacijama kada je nasilnik pretio u prisustvu policijskih službenika. Na isti način se proverava i pretnja koja nije praćena upotrebom oružja.
- Kod utvrđivanja istorije vršenja nasilja u porodici je neophodno utvrditi kada je sve do nasilja dolazilo, bez obzira da li je nasilje bilo prijavljivano. Sa povećanom pažnjom se moraju proveriti i sklonosti učinioca ka vršenju nasilja i prema drugim žrtvama kako u sadašnjosti tako i u prošlosti.
- Posebno se vodi računa o ishodu ranijih prijava za nasilje u porodici, a informacije prikuplja i od žrtve, svedoka ili drugih policijskih službenika.
- Prikupljaju se i informacije o kriminalnoj prošlosti nasilnika odnosno sklonostima ka vršenju delikata sa elementima nasilja prvenstveno, nezavisno od toga da li su dela bila prijavljena ili ne.
- Kod psihičkog stanja učinioca, odnosno utvrđivanja postojanja rizika u vezi sa alkoholom i zloupotrebom psihoaktivnih supstanci, neophodno je prikupiti saznanja o količinama i načinu konzumiranja, odnosno ponašanju lica kada je pod uticajem ovih sredstava i da li je zavisnik koji je prekinuo apstinenciju.
- Postojanje i poštovanje ranije izrečenih mera zaštite proverava se sa ciljem utvrđivanja svih mera koje su izrečene mogućem učiniocu uključujući mere propisane Porodičnim zakonom, Zakonikom o krivičnom postupku ili Zakonom o prekršajima. Ovo se utvrđuje razmenom informacija sa drugim nadležnim organima.

Na postojanje rizika utiče i utvrđivanje osećaja straha kod žrtve. Okolnosti koje mogu ukazivati na postojanje straha, čak i kada on nije verbalizovan su: uznemirenost, plač, drhtanje, otežani govor, stalno zapitkivanje gde se nasilnik nalazi itd. Takođe, u situacijama kada se nasilje dešavalo i ranije ali žrtva nije prijavljivala, uvek možemo smatrati da je strah jednim delom doprineo da se ne obrati policijskim službenicima. Strah je često vezan za decu i bojazan da će nasilnik ugroziti bezbednost dece ili joj onemogućiti viđenje deci.

Primer:

Prijavljeni nasilnik nije evidentiran kao učinilac nasilja u porodici kroz evidenciju. U razgovoru sa žrtvom ista negira da je nasilnih događaja ranije bilo od kada žive zajedno.

Međutim, detaljnim proverama putem evidencije Dnevnik događaja, policijski službenik utvrđuje da je nasilnik pre 10 godina dva puta bio prijavljen za nasilje u porodici prema tadašnjoj nevenčanoj supruzi, a prijave su rezultirale izveštajem javnom tužiocu.

U razgovoru sa žrtvom, nadležni policijski službenik saznaje da je mogući učinilac više puta bio nasilan prema ocu ali da ti događaji niasu prijavljivani. Izjavljuje i da je saznala ili bila neposredno prisutna u više stiuacija kada se nasilnik fizički obračunavao sa drugim licima i da ga se ljudi boje.

Policijski službenici imaju ovlašćenja da u okviru uviđaja ili u situacijama kada se uviđaj ne vrši, fotografišu tragove i dokaze nasilja. Povrede na žrtvi mogu se fotografisati uz njenu saglasnost.

MERA ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI NA SNAZI ILI DRUGE MERE ZAŠTITE: **PROVERE I PRIBAVLJANJE PRESUDA/REŠENJA**

Policijski službenici tokom postupanja moraju imati informaciju da li su neke od mera zaštite po Porodičnom zakonu na snazi. Kršenjem mera zaštite definisanih Porodičnim zakonom odmah se stiču elementi krivičnog dela Nasilje u porodici iz člana 194. stav 5.

Oružje koje je korišćeno kao posredno ili neposredno sredstvo izvršenja, predstavlja dokaz nasilja u porodici. S druge strane, pronalaskom ilegalnog oružje stiču se elementi krivičnog dela iz člana 348. Krivičnog zakonika.

PRONALAZAK I ODUZIMANJE ZAPISA VIDEO NADZORA, KOMPJUTERSKOG SADRŽAJA I SADRŽAJA MOBILNIH TELEFONA

Policijski službenik mora proveriti da li je nasilje dokumentovano videonadzorom i pribaviti snimak. Korišćenje kompjutera, tableta i mobilnih telefona koji su korišćeni kao sredstvo nasilja zahteva njihovo pronalaženje, oduzimanje, vršenje uviđaja i kasnije drugih veštačenja i imaju veliku ulogu u dokazivanju nasilja.

MERE ZAŠTITE

Zaštita od nasilja u porodici, kao od drugih krivičnih dela sa elementima rodno zasnovanog nasilja, predviđenih odredbama člana 4 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, predstavlja primarni cilj saradnje državnih organa i ustanova, nadležnih za primenu ovog zakona. Naime, očuvanje života, kao i fizičkog i psihološkog integriteta žrtve²⁷ može se postići primenom jedne ili više zakonom predviđenih mera kojima se u konkretnom slučaju mogu otkloniti ili umanjiti prepoznati faktori rizika od ponavljanja ili eskalacije nasilja.

Sve mere zaštite se mogu podeliti u nekoliko grupa: krivičnopravne, porodičnopravne i mere socijalne zaštite, ali je njihovo zajedničko obeležje da one nisu sankcija za izvršeno krivično ili drugo kažnjivo delo, već se radi o merama prevencije, kojima se nasilje želi zaustaviti i sprečiti njegovo ponavljanje.

²⁷ "Poštovanje dostojanstva svake osobe, kao i očuvanje psihickog i fizičkog integriteta ličnosti predstavljaju suštinske vrednosti koje se nalaze u osnovi ljudskih prava. Dužnost svake države je da obučiti svoje službenike da nikako ne koriste metode kojima mogu naneti nepotrebne patnje. Istovremeno, država je u obavezi i da svakom licu koje je izloženo nekom obliku zlostavljanja obezbedi delotvornu zaštitu, bez obzira na to da li je reč o službenicima koji deluju u svom zvaničnom kapacitetu, izvan svojih redovnih dužnosti ili su u pitanju akti privatnih lica." Preuzeto iz publikacije: Zaštita fizičkog i psihickog integriteta dece bez pratnje i razdvojene dece u Republici Srbiji, 2020, UNHCR i DEAS. Dostupno na: <https://zadecu.org/wp-content/uploads/2021/04/Zastita-fizickog-i-psihickog-integriteta-dece-2.pdf>, pristupljeno: 26.12.2024.

MERE KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE

Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici, kao i drugih krivičnih dela predviđenih odredbama člana 4 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, podrazumeva materijalnu zaštitu predviđenu odredbama Krivičnog zakonika, kao i procesnu zaštitu predviđenu odredbama Zakonika o krivičnom postupku.

Takođe, Krivičnim zakonikom su propisane i mere bezbednosti, koje se mogu izreći učiniocu krivičnog dela upravo u cilju prevencije ponovnog vršenja krivičnih dela, a među njima se, kao relevantne za prevenciju nasilja izdvajaju sledeće:

- 1) obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi;
- 2) obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi;
- 3) obavezno lečenje narkomana;
- 4) obavezno lečenje alkoholičara;
- 5) oduzimanje predmeta; i
- 6) zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim.

U svakom krivičnom postupku je potrebno razmotriti ispunjenost uslova za primenu jedne ili više mera bezbednosti i predložiti sudu da ih izrekne prema učiniocu krivičnog dela.

Zakonikom o krivičnom postupku propisani su mehanizmi zaštite svedoka i oštećenih kao učesnika u krivičnom postupku, među koje spadaju i žrtve nasilja u porodici i kao i drugih krivičnih dela, a koji imaju za cilj da se svedok zaštiti od bilo kakvih vidova napada, uticaja i ometanja, kao i da se zaštiti privatnost svedoka. Među predviđenim vidovima zaštite, izdvajaju se sledeći:

- odredbama člana 102 ZKP, predviđena je obaveza organa postupka da oštećenog ili svedoka zaštiti od uvrede, pretnje i svakog drugog napada, te da može zahtevati od policije da preduzme mere zaštite oštećenog ili svedoka u skladu sa zakonom;
- odredbama člana 103 ZKP, predviđeno je da se svedoku, koji je s obzirom na uzrast, životno iskustvo, način života, pol, zdravstveno stanje, prirodu, način ili posledice izvršenog krivičnog dela, odnosno druge okolnosti slučaja, posebno osetljiv, može rešenjem odrediti status posebno osetljivog svedoka;
- odredbama člana 304 ZKP, predviđeno je, između ostalog, da se radi zaštite privatnosti učesnika u postupku, organ postupka može narediti licima koja sas-

lušava, odnosno ispituje ili koja prisustvuju dokaznim radnjama ili koja razgledaju spise istrage da čuvaju kao tajnu određene činjenice ili podatke koje su tom prilikom saznala i upozoriće ih da odavanje tajne predstavlja krivično delo;

- odredbama člana 363 ZKP, predviđeno je da se od otvaranja zasedanja glavnog pretresa može isključiti javnost ceo glavni pretres ili jedan njegov deo ako je to potrebno, između ostalog, radi zaštite privatnosti učesnika u postupku;

- odredbama člana 369 ZKP, propisana je obaveza suda da, između ostalog, zaštititi ugled i sigurnost učesnika u postupku (među koje spadaju i žrtve, kao svedoci) od uvrede, pretnje i svakog drugog napada.

U procesu planiranja mera zaštite i podrške, svi članovi grupe za koordinaciju i saradnju, a pre svih javni tužilac koji je rukovodilac grupe, u obavezi su da razmotre ispunjenost uslova za primenu pojedinih mera zaštite i da ih predvide individualnim planom zaštite i podrške, čime će obavezati postupajućeg javnog tužioca da ih primeni ili da sudu predloži njihovu primenu u konkretnom slučaju.

Kada je reč o krivičnim delima protiv polne slobode, krivičnom delu nasilje u porodici i krivičnom delu trgovina ljudima, svaka žrtva će, po pravilu, ispunjavati jedan ili više uslova za dodelu statusa posebno osetljivog svedoka, zbog čega bi javni tužioci ovaj status trebalo da određuju po službenoj dužnosti, kako bi žrtvama olakšali učešće u krivičnom postupku i smanjili rizik od sekundarne viktimizacije žrtve.

U sudovima i javnim tužilaštvima u kojima postoje tehnički uslovi za ispitivanje posebno osetljivih svedoka u posebnim prostorijama opremljenim audio-video uređajima za prenos slike i tona, potrebno ih je uvek koristiti. Ovakav način ispitivanja i dokumentovanja iskaza, u posebnim prostorijama, bez prisustva ostalih učesnika u postupku, je u najboljem interesu posebno osetljivih svedoka, odnosno žrtava. Status posebno osetljivog svedoka koji je dodeljen u istrazi, žrtva zadržava i u postupku pred sudom na glavnom pretresu i ovaj status se ne može ukinuti. Ovakav način ispitivanja posebno osetljivih svedoka je od posebnog značaja za zaštitu maloletnih žrtava, jer kada se primeni u fazi istražnog postupka, isključuje mogućnost da se maloletna žrtva dodatno viktimizuje njenim ponovnim ispitivanjem na glavnom pretresu. Naime, odredbom 152 stav 5 u vezi stava 3 člana Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica je propisano da će se na glavnom pretresu uvek pustiti snimak saslušanja kada je maloletno lice saslušano upotrebom tehničkih sred-

stava za prenos slike i zvuka. Ova odredba je imperativne prirode, što znači da sud maloletnu žrtvu ne može ispitivati na glavnom pretresu (osim ako je mora pozvati kao privilegovanog svedoka), već je dužan da na glavnom pretresu reprodukuje snimak njenog ispitivanja. Na ovaj način, zakonodavac je dao primat zaštiti interesa maloletnih žrtava u odnosu na primenu načela neposrednosti u krivičnom postupku, te bi u ovakvim situacijama javni tužilac uvek trebao da ukaže sudu na prethodno navedene imperativne odredbe Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i da predloži da se na glavnom pretresu reprodukuje snimak ispitivanja maloletne žrtve.

Kao jedan od dostupnih usluga podrške i pomoći žrtvi²⁸ u okviru pravosudnog sistema su službe za pomoć i podršku svedocima i oštećenima koje su formirane pri pojedinim Višim javnim tužilaštvima i Višim sudovima, zbog čega se i ovaj re-surs, ukoliko je raspoloživ, mora uzeti u obzir prilikom planiranja zaštite i podrške za svaku pojedinačnu žrtvu.

MERE PORODIČNOPRAVNE ZAŠTITE

Porodičnim zakonom je predviđeno da pravo na zaštitu od nasilja u porodici uživaju sva lica koja se smatraju članovima porodice: 1) supružnici; 2) deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo; 3) lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; 4) vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri i 5) lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.²⁹

Postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici vodi se prema odredbama Zakona o parničnom postupku, a pokreće se tužbom koja se podnosi nadležnom osnovnom sudu, prema mestu prebivališta, odnosno boravištu člana porodice prema kome je nasilje izvršeno.

Tužbu za određivanje mera zaštite, kao i za produženje mera zaštite mogu podneti javni tužilac, organ starateljstava, kao i član porodice prema kome je nasilje izvršeno, odnosno njegov zakonski zastupnik, dok tužbu za prestanak mera zaštite od nasilja u porodici može podneti samo član porodice protiv koga je mera određena.³⁰

28 Više o vidovima podrške žrtvama i svedocima dostupno na <https://www.podrskazrtvama.rs/lat/>

29 Porodični zakon, član 197 („Službeni glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011-dr. zakon, 6/2015)

30 Porodični zakon, član 284, stav 2

U tužbi za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici, biće označeno tuženo lice prema kome se predlaže izricanje mera, biće opisane lične i porodične prilike tuženog i žrtve, kao i konkretni životni događaj ili događaji koji će biti predmet dokazivanja, zatim dokazi koje treba izvesti pred sudom. Takođe, u tužbi će biti predloženo određivanje jedne ili više mera zaštite prema tuženom, kao i rok do kojeg će mere trajati. Uz tužbu će biti priloženi dokazi na kojima se tužba zasniva. Takođe, u tužbi se može predložiti izricanje mere zaštite od nasilja u porodici kao privremene mere.³¹ U tom slučaju sud je dužan da o predlogu odluči u roku od tri dana.

Strane u postupku imaju obavezu da prisustvuje ročišima koja se održavaju u parničnom postupku, što se odnosi i najavnog tužioca, ukoliko je on podneo tužbu. Ovo je veoma važno, jer ako na zakazano ročište ne dođe ni jedna stranka, tužba će biti odbijena, jer se smatra da je tužilac odustao od tužbenog zahteva. Prilikom odlučivanja, sud nije vezan tužbenim zahtevom, nego može odrediti i one mere zaštite koje nisu predložene, ako oceni da se takvom merom najbolje postiže zaštita. Mere zaštite od nasilja u porodici mogu trajati najduže godinu dana, ali se mogu produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih su određene. Sud u toku postupka može od organa starateljstva zatražiti da pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza, kao i da iznese svoje mišljenje o celishodnosti traženih mera zaštite.

Protiv člana porodice za kojeg je utvrđeno da vrši nasilje, sud može odrediti jednu ili više mera zaštite: 1) zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice; 2) zabrana pristupa u prostoru oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; 3) zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; 4) izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; i 5) izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti.

Porodičnim zakonom propisana je naročita hitnost u postupku u sporu za zaštitu od nasilja u porodici i istovremeno je utvrđena obaveza prvostepenog suda da prvo ročište održi u roku od osam dana od dana kada je tužba zaprimljena u sudu. Takođe, u cilju hitnosti, utvrđena je i obaveza drugostepenog suda da donese odluku po žalbi u roku od petnaest dana od dana kada mu je žalba dostavljena. U postupku za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici, dovoljno

³¹ Zakon o izvršenju i obezbeđenju, član 297 („Službeni glasnik RS”, br. 106/2015, 106/2016-autentično tumačenje, 113/2017-autentično tumačenje, 54/2019 – autentično tumačenje, 10/2023-dr.zakon)

je dokazati postojanje sumnje da je nasilje izvršeno, jer se radi o preventivnim merama.

Žalba izjavljena protiv odluke suda ne zadržava izvršenje presude kojom su određene ili produžene mere zaštite, što znači da su izrečene mere na snazi i da obavezuju tuženog i pre nastupanja pravnosnažnosti. Sud je dužan da svaku presudu dostavi nadležnom organu starateljstva prema mestu prebivališta ili boravišta, kako žrtve nasilja, tako i učiniocu prema kome su izrečene mere zaštite. Kršenje izrečene mere zaštite od nasilja u porodici sankcionisano je kao krivično delo nasilje u porodici iz člana 194 stav 5 Krivičnog zakonika.

MERE SOCIJALNE ZAŠTITE

Centar za socijalni rad je u obavezi da žrtvi porodičnog nasilja pruži neposredno i u saradnji sa drugim službama i organima u lokalnoj zajednici uslugu neodložne intervencije kada je to potrebno radi osiguranja bezbednosti i zaštite zdravlja, odnosno kada postoje opravdani razlozi da bi moglo doći do ugrožavanja života, zdravlja i razvoja žrtve, odnosno osobe kojoj je potrebna zaštita. Neodložna intervencija se mora sprovesti odmah ili najkasnije u roku od 24 sata od momenta saznanja za slučaj i ona se može realizovati u saradnji sa policijom i zdravstvenim ustanovama. Kada je reč o zaštiti bezbednosti žrtve, centar za socijalni rad može preduzeti sledeće mere:

- **izmeštanje počinioca** ili mogućeg počinioca nasilja u porodici iz zajedničkog porodičnog domaćinstva ili iz neposrednog okruženja žrtve nasilja u porodici;

- **izmeštanje žrtve nasilja** u porodici iz zajedničkog porodičnog domaćinstva ili iz neposrednog okruženja počinioca ili mogućeg počinioca porodičnog nasilja i smeštaj žrtve u bezbedno okruženje, odnosno sigurnu žensku kuću ili drugu ustanovu socijalne zaštite; prihvatilište, ili hraniteljsku porodicu koja pruža uslugu smeštaja za maloletna lica ili u porodicu koja pruža uslugu porodični smeštaj za odrasla lica, ili u srodničku porodicu, ili neki drugi vid alternativnog smeštaja.

Izbor i vrsta smeštaja žrtve porodičnog nasilja se vrši na osnovu procene bezbednosti, kojom se određuju i drugi elementi koji onemogućavaju počinioca nasilja u porodici pristup žrtvi.

MERE ZAŠTITE PROPISANE ZAKONOM O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI (HITNE MERE)

Ako posle procene rizika ustanovi neposrednu opasnost od nasilja u porodici, nadležni policijski službenik donosi naređenje kojim izriče hitnu meru učiniocu koji je doveden u nadležnu organizacionu jedinicu policije³².

Hitne mere propisane zakonom o sprečavanju nasilja u porodici su:

- mera privremenog udaljenja učinioca iz stana,
- mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj.

Hitne mere se izriču u trajanju od 48 sati od uručjenja rešenja, a nadležni sud ih, na osnovu prethodnog vrednovanja procene rizika i predloga javnog tužioca, može produžiti za još 30 dana. Predlog o produženju hitne mere podnosi se osnovnom sudu na čijem području se nalazi prebivalište, odnosno boravište žrtve, a o predlogu odlučuje sudija pojedinac.

Kada Sud produžava hitnu meru?

Sud produžava hitnu meru ako posle preduzetih radnji ustanovi neposrednu opasnost od nasilja u porodici:

- vrednovanje procene rizika nadležnog policijskog službenika,
- vrednovanje procene rizika koje je učinio osnovni javni tužilac,
- ocena priloženih dokaza i tvrdnji iz predloga osnovnog javnog tužioca i ocene izjašnjenja lica kome je hitna mera izrečena. Ukoliko nisu ispunjeni navedeni uslovi sud odbija predlog za produženje hitne mere kao neosnovan.³³ Važno je naglasiti da se rešenje o predlogu donosi bez održavanja ročišta, u roku od 24 časa od prijema predloga da se hitna mera produži.

S druge strane, osnovni javni tužilac i lice kome je izrečena hitna mera mogu protiv rešenja osnovnog suda podneti žalbu višem sudu, u roku od tri dana od dana prijema rešenja. Veće višeg suda donosi odluku u roku od tri dana od dana kada je primilo žalbu od osnovnog suda. Viši sud može odbiti žalbu i potvrditi rešenje osnovnog suda ili usvojiti žalbu i preinačiti rešenje osnovnog suda. On ne može ukinuti rešenje osnovnog suda i predmet vratiti osnovnom sudu na ponovno postupanje. Žalba ne odlaže izvršenje rešenja osnovnog suda.

³² Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 15.

³³ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 19

Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici propisano je da se naređenjem mogu izreći obe hitne mere. Bez obzira na informacije koje dobija od žrtve ili nasilnika, policijski službenik treba da izrekne obe hitne mere, kada nasilnik i žrtva žive u zajedničkom domaćinstvu. S druge strane, nije pravilno izricanje ni samo mere privremenog udaljenja učinioca iz stana bez izricanja mere privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj jer se efekat sveobuhvatne zaštite neće ostvariti.

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI U SLUČAJEVIMA KRŠENJA HITNIH MERA

Policijska ima obavezu praćenja i kontrole poštovanja hitnih mera, prvenstveno u skladu sa dinamikom koju definišu kroz individualni plan zaštite i podrške u kojoj ovakva aktivnost mora biti standardna.

S druge strane, svi profesionalci, a naročito iz centara za socijalni rad, kroz kontakte sa žrtvom, moraju aktivno preduzimati mere kako bi proverili i eventualno otkrili kršenje hitnih mera. Značajnu pomoć u praćenju i otkrivanju nepoštovanja izrečenih hitnih mera, profesionalci iz institucija mogu imati i od drugih "povremenih" članova grupe za koordinaciju i saradnju.

Praćenje i preduzimanje mera na otkrivanju ovog prekršaja treba biti organizovana kroz neposredne kontrole na mestu prebivališta/boravišta žrtve, odnosno adrese sa kojih je mogući učinilac privremeno udaljen. Ovakav način postupanja mora biti organizovan kao redovna aktivnost najmanje dva puta na nedeljnom nivou, a pored neposredne zaštite žrtve, otkrivanja ovog prekršaja i sprečavanja nasilja u porodici, ova aktivnost doprinosi povećanju poverenja žrtve u institucije i mogućnost prikupljanja novih bezbednosnih činjenica i saznanja o daljem planiranju zaštite i podrške. Ova aktivnost uvek mora biti praćena razgovorom sa žrtvom. Kada utvrde da je došlo do kršenja hitnih mera, policijski službenici bez odlaganja dovode učinioca prekršaja u službene prostorije policije.

Kontrola i otkrivanje ovog prekršaja sprovodi se i na druge efikasne načine, a koji ne zahtevaju neposredan obilazak žrtve (npr. pozivanje žrtve telefonom, upućivanje radnika centara za socijalni rad, uključivanjem zdravstvenih i/ili obrazovnih ustanova itd.). Svakako uvek kada preduzimaju mere na kontroli poštovanja hitnih mera i otkrivanja prekršaja kršenja, policija i centri za socijalni rad proveravaju i utvrđuju da li je došlo i do nasilja.

Kao dodatna mera prevencije u cilju sprečavanja nasilja u porodici i ugrožavanja žrtve, policijski službenik (ovlašćeni podnosilac zahteva) obavezno u zahtevu za pokretanje prekršajnog postupka predlaže prekršajnom sudu izricanje zaštitne mere - zabrana pristupa oštećenom, objektima ili mestu izvršenja prekršaja.³⁴

PROCESUIRANJE KRŠENJA HITNIH MERA

Kada utvrde da je došlo do kršenja hitnih mera, odnosno postoje elementi propisani članom 36. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, policija bez odlaganja dovodi učinioca prekršaja u službene prostorije.

Policija pored standardnih ovlašćenja i mera koje preduzima, mora bez odlaganja da izvrši proveru i utvrdi prisustvo alkohola u organizmu i eventualno prisustvo psihoaktivnih supstanci. S tim u vezi, moguće je da se uz zahtev za pokretanje prekršajnog postupka, učinilac bez odlaganja privede (sprovede) u nadležni prekršajni sud, ili da se prvo zadrži u službenim prostorijama, a zatim kada se steknu uslovi privede (sprovede u sud)³⁵.

Policijski službenici mogu i bez naredbe suda privesti lice zatečeno u vršenju prekršaja, a ako se ne može odmah privesti i postoje osnovi sumnje da će isti pobeći ili opasnost da će neposredno nastaviti da vrši prekršaje, ovlašćeni policijski službenik može osumnjičenog zadržati najduže 24 časa.³⁶ Kada je lice pod uticajem alkohola ili drugih psihoaktivnih supstanci zatečeno u kršenju hitne/hitnih mera, na osnovu rešenja policijskog službenika se zadržava do otrežnjenja, a najduže 12 časova. Zadržavanje je obavezno kada učinilac prekršaja odbije da se podvrgne ispitivanju na prisustvo alkohola ili psihoaktivnih supstanci.

Kao dodatna mere prevencije u cilju sprečavanja nasilja u porodici i ugrožavanja žrtve, policijski službenik (ovlašćeni podnosilac zahteva) obavezno u zahtevu za pokretanje prekršajnog postupka predlaže prekršajnom sudu izricanje zaštitne mere - zabrana pristupa oštećenom, objektima ili mestu izvršenja prekršaja.³⁷

³⁴ Zakon o prekršajima, član 61.

³⁵ Zakon o prekršajima, članovi 190. i 193.

³⁶ Zakon o prekršajima, član 190.

³⁷ Zakon o prekršajima, član 61

UTVRĐIVANJE I DOKUMENTOVANJE NASILJA

Cilj utvrđivanja nasilja je da se ustanovi šta se desilo i koje su karakteristike nasilja, što uključuje obaveštenja o prethodnim događajima, trajanju, specifičnostima, efektima i posledicama nasilja.³⁸ U ovom procesu prikupljaju se dokazi, koji moraju biti tačni, pouzdani i verodostojni podaci o nasilju. Na osnovu tih podataka se planiraju mere zaštite i usluge podrške za žrtvu.³⁹

Cilj dokumentovanja nasilja je da se sačine izveštaji koji sadrže kvalitetne, tačne i pouzdane podatke o događaju, njegovoj istoriji i posledicama. Prikupljanje informacija i procena slučaja nasilja je specifičan postupak za svaku službu i zavisi od mnogobrojnih činilaca. Da bi se povećala pouzdanost informacija nužno je da se dobro upoznaju izvori informacija, da se postave precizna, jasna i detaljna pitanja, da se pažljivo posmatraju i beleže ponašanje i izgled žrtve, učinioca i drugih učesnika. Istovremeno, za sve profesionalce je važno da imaju u vidu uticaj sopstvenog prosuđivanja iskaza žrtve i drugih podataka.⁴⁰

Važno je znati:

Nedoslednosti u podacima koje profesionalci dobijaju od žrtve nužno ne znači da je navod netačan ili "lažan". Nedoslednosti su često posledica zbunjenosti, teškoća u razumevanju pitanja, teškoća u prisećanju pojedinosti događaja i vremena dešavanja do čega dolazi zbog uzbuđenosti ili emocija koje se javljaju zbog oživljavanja traumatskih iskustava, kao i drugih razloga.

Postojanje standardnog formulara sa spiskom pitanja koja usmeravaju na tip i vrstu podataka koje je nužno prikupiti i evidentirati može da olakša ovaj proces. Propisani standardi za prikupljanje podataka mogli bi da smanje nepotrebna ponavljanja i preklapanja u ispitivanju koja izlažu žrtvu dodatnom traumatskom iskustvu.

U procesu utvrđivanja i dokumentovanja, kao i evidentiranja nasilja važno je da profesionalci nadležnih službi koji razmenjuju podatke i međusobno saraduju imaju svest o tome da iste reči mogu imati različita značenja u različitim profesijama.

³⁸ Ignjatović, T. op.cit.str.59

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ibid

jama, te je dobro što konkretnije opisivati radnje i posledice, kako bi se omogućilo lakše razumevanje.⁴¹

Osim iskaza žrtve, potrebno je obezbediti potkrepljujuću dokumentaciju: uviđaj lica mesta i osoba, izjave svedoka, lekarska dokumenta, psihološke i druge stručne procene, dokumentacija službi o ranijim prijavama događaja i prethodnim intervencijama, svedočenja profesionalaca i slično. To predstavlja osnovu tužilačke politike „neodustajanja“ (no-drop policy) i traži više angažovanja policije i istražnih organa.⁴²

U postupanju policijskih službenika na zaštiti žrtava nasilja u porodici i posebno žrtava seksualnog nasilja, policijski službenici postupaju u skladu sa nalogima i naredbama nadležnog javnog tužioca, odnosno višeg javnog tužioca.

Važno je znati:

Razgovor o traumatskim iskustvima može kod žrtve da prouzrokuje različite reakcije. Iako može imati terapijski učinak, takođe može da pokrene bolna sećanja i prouzrokuje psihički, pa čak i fizički stres. Zbog toga je neophodno pokazati empatiju i žrtvi ponuditi podršku i pomoć tokom celog procesa, upućivanjem na odgovarajuće službe podrške, kao što su specijalizovane ženske organizacije ili centri za podršku žrtvama seksualnog nasilja.

Ključni faktor i preduslov pravilnog izveštavanja, jeste pravilna i jasna razmena informacija. Ona u prvom koraku znači pravilnu razmenu između nadležnih policijskih službenika i policijskih službenika na terenu, a koju čine:

1. **Podaci o događaju**, načinu odvijanja i opis radnji - prioritetno je i neophodno utvrditi okolnosti i situaciju pre nasilnog događaja, tačno opisati nasilni događaj i ponašanje i radnje nasilnika nakon događaja. Opis nasilnog događaja utvrđuje se na osnovu izjava svih učesnika događaja, ali i na osnovu neposrednog opažanja, kao i na osnovu operativnih informacija sa terena. U tom postupku policijski službenici moraju poštovati dostojanstvo žrtve i sa njom razgovarati sa razumevanjem. Obavezno je dokumentovanje razgovora (sačinjavanje izjava), razdvajanje žrtve i nasilnika, izjave ohrabrenja žrtvi, angažovanje policijskih službenika ženskog pola i posebno obučениh za rad

⁴¹ Ibid

⁴² Ibid

u slučajevima nasilja. Važno je prikupljati saznanja od komšija i lica koja su se nalazila u blizini mesta događaja. Žrtve često opisuju i prijavljuju samo događaj fizičkog nasilja, te se moraju utvrditi radnje i ostalih oblika nasilja⁴³.

2. **Mesto događaja:** policijski službenici moraju utvrditi mesto događaja kako bi se preduzele sve zakonske mere i radnje na prikupljanju dokaza, a posebno je značajno utvrditi da li je u pitanju javno mesto, kako bi se nedvosmisleno utvrdili elementi prekršaja,⁴⁴ zbog čega je korisno konsultovanje dežurnog prekršajnog sudije o postojanju elemenata javnog mesta, odnosno mesta prekršaja.
3. **Utvrđivanje vremena događaja** - kada se događaj odigrao i da li je ranije dolazilo do bezbednosno interesantnih događaja. Vreme izvršenja događaja označava vreme početka i završetka svih radnji nasilja, te je veoma važno utvrditi da li se nasilje dešavalo i ranije, da li je to stanje koje traje i ponavlja se ili je u pitanju pojedinačan događaj. Žrtva možda ne prepoznaje ranija iskustva kao nasilje ili ne želi da ih otkrije, te je bitno da policijski službenik pita o tome i saznaje iz drugih izvora, kao što su potencijalni svedoci, centar za socijalni rad i slično.
4. **Ko su učesnici događaja:** lični podaci o učiniocu, žrtvi i svedocima su neophodni za vođenje postupka, ali prvenstveno treba da su usmereni na okolnosti samog događaja radi pravilnog kvalifikovanja krivičnog dela i tačne bezbednosne procene. Prioritetno je pravilno identifikovati nasilnika. Osnovni podaci odnose se na starost lica (da li su lica punoletna, maloletna ili deca). Nadležni tužilac nema prioritetan interes da odmah zna datum i mesto rođenja, matični broj ili adresu prebivališta, ali podatak o godini rođenja svih učesnika događaja je neophodan zbog utvrđivanja elemenata krivičnog dela i njegovih kvalifikovanih oblika.
5. **Stanje učinioca:** predstavlja jedan od osnovnih pokazatelja i elemenata u bezbednosnoj proceni ugroženosti žrtve. Stanje učinioca prvenstveno je moguće utvrditi primenom ovlašćenja u utvrđivanju alkoholisanosti ili dejstva narkotika kao i lekarskim pregledom. Međutim, nikako ne sme izostati lična procena policije o stanju učinioca i izjava žrtve, te je nužno obaviti razgovor sa žrtvom na okolnosti stanja učinioca (da li je konzumirao alkohol, droge, sedative, da li ima psihičkih problema i drugo).

43 Psihičko nasilje žrtve retko prijavljuju, posebno kao jedini oblik nasilja, jer se ne prepoznaje kao nasilje, dok seksualno nasilje ne pominju, posebno tokom prvog kontakta sa institucijama, jer osećaju sramotu i nelagodnost prijavljivanja.

44 Stupanjem na snagu Zakona o javnom redu i miru ("Službeni glasnik RS", br. 6/2016) prekršaj mora biti izvršen na javnom mestu ili drugom mestu dostupnom pogledu i čujnosti ili je radnjama prekršaja nastupila posledica.

6. **Da li se ranije dešavalo nasilje** je bitna informacija za utvrđivanje osnovnosti opasnosti da će učinilac ponoviti delo. Ovu informaciju je potrebno utvrditi: na osnovu policijskih evidencija, na osnovu evidencija i saznanja centra za socijalni rad i na osnovu izjave žrtve. Zbog toga je nužno obaviti pregled i pretragu dnevnika događaja po imenima aktera događaja i prikupljanje informacija od centra za socijalni rad po mestu prebivališta žrtve (ukoliko ona ne živi na području nadležne policijske stanice).
7. **Informacija o povređenim licima** (vidljive ili konstatovane od strane lekara) i njihov stepen neophodna je zbog kvalifikovanja dela, ali i zbog bezbednosne procene ugroženosti žrtve. Povrede na nasilniku mogu ukazivati na nasilje i samoodbranu žrtve, te je i njih bitno konstatovati. U svim slučajevima, kroz policijski izveštaj, nužno je konstatovati da li je policijski službenik uočio vidljive povrede sa konkretnim opisom (crvenilo, ogrebotina, modrica i drugo).
8. **Postojanje hitnih mera i mera zaštite** od nasilja koje su i dalje na snazi utiču na razumevanje dela, ali i kvalifikaciju krivičnog dela i na bezbednosnu procenu ugroženosti žrtve. Informacije o merama zaštite koje su na snazi nužno je prikupiti iz policijskih evidencija, evidencija centra za socijalni rad i na osnovu izjave žrtve. Kada žrtva živi na teritoriji drugog nadležnog centra za socijalni rad (gde policija i centar u mestu prijave nasilja neće imati informaciju o postojanju mera) treba prikupiti informacije od centra za socijalni rad po mestu prebivališta žrtve. Žrtve često nisu sigurne šta su zapravo izrečene mere, da li su na snazi, a naročito koje su.
9. **Da li učinilac ima oružje** u legalnom posedu, da li je oružje korišćeno, da li se njime preti i da li postoje indicije o ilegalnom posedovanju oružja: policijski službenici su dužni da u svim događajima sa elementima nasilja oduzmu oružje odmah i bez odlaganja. Za oduzimanje oružja, kao neodložnu i hitnu meru, nije potrebna saglasnost, odobrenje niti prethodno izveštavanje nadležnog tužioca, već se oružje u okviru zakonskih ovlašćenja oduzima odmah. Sva-ka indicija o mogućnosti posedovanja ilegalnog oružja mora biti proverena pretresanjem stana i lica. Saznanja o posedovanju oružja, pored policijskih evidencija, potrebno je prikupljati od žrtve i drugih ukućana.
10. **Lični osećaj** koji žrtva ima, posebno ako izjavljuje i pokazuje strah od nasilnika i/ili od ponavljanja nasilja. Neizostavna informacija je lični stav i mišljenje žrtve radi donošenja pravilne procene ugroženosti. Svakako, izostanak straha ne znači i da nema ugroženosti, već može biti posledica normalizovanja nasilja. Zbog toga je važan razgovor sa žrtvom o ličnoj proceni ugroženosti nje

same i/ili dece i drugih lica, uz upućivanje bezbednosnih saveta (da ode kod rođaka i prijatelja, mogućnost smeštaja u sigurnu kuću i drugo).

11. **Informacija o tragovima** i dokazima neophodna je za vođenje krivičnog postupka i tužilačke odluke. Izostajanje dokaza, nedavanje izjava žrtve ili svedoka, kao i poricanje događaja od strane učesnika ne sme sprečiti preduzimanje svih mera dokazivanja nasilja. Važno je dokumentovanje razgovora sa svim licima, alkotestiranje lica uz sačinjavanje zapisnika, lekarski pregled uz izveštaj lekara, ali i konstatovanje vidljivih povreda i psihičkog stanja i ponašanja žrtve i nasilnika, kvalitetan pregled mesta događaja, fotografisanje povreda i mesta događaja, uviđaj, otkrivanje i izuzimanje tragova, kao i sve druge neophodne radnje i mere.
12. **Ostale informacije** od značaja (usložnjavanje bezbednosne procene): informacije koje su specifične za konkretan slučaj (učinilac nije na mestu događaja, da se ne zna gde se nalazi, na mestu događaja se niko ne odaziva, zaključana vrata stana gde je događaj prijavljen, učinilac ne želi da pusti u stan policijske službenike, žrtva ne želi da da izjavu, niti želi na lekarski pregled itd), kada je nužno hitno izveštavanje nadležnog tužioca kako bi se preduzele mere na pronalaženju učinioca, pretresanju stana, ulasku u stan bez naredbe i drugo. Bekstvo nasilnika i napuštanje lica mesta zahtevaju raspisivanje policijske potrage.

Nakon utvrđivanja činjeničnog stanja na licu mesta, obaveštavanja nadležnog policijskog službenika, procene rizika i izricanja hitnih mera od strane nadležnog policijskog službenika, o događaju se odmah obaveštava dežurni javni tužilac koji može naložiti preduzimanje dodatnih radnji i mera, kao što je hapšenje ili zadržavanje učinioca, ukoliko su za to ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. Javni tužilac, kao rukovodilac predkrivičnog postupka, dužan je da se stara da sve ove i druge potrebne aktivnosti policije budu preduzete u svakom konkretnom slučaju.

RAZMENA INFORMACIJA I PROCENA VRSTE KOORDINISANOG DELOVANJA KOJE ĆE BITI PRIMENJENI

Osnovna namera razmene informacija je da se nadležnim službama pruži mogućnost da dele podatke o slučajevima na poverljivoj osnovi u svrhu procene ili odgovora na ozbiljnu pretnju nasiljem, a sa ciljem obezbeđivanja sigurnosti, zaštite i dobrobiti žrtve.

Nadležne službe i profesionalci/ke kada dele informacije, treba da uzmu u obzir sledeće:

- Profesionalna procena i etika se koriste u određivanju vrste podataka o konkretnom slučaju koje mogu da se podele, kao i na koji način će to biti učinjeno;
- Odluke se donose za svaki pojedinačni slučaj, imajući na umu osnovnu nameru razmene informacija;
- Uvažava se stručnost drugih nadležnih službi i organizacija;
- Nijedna služba ili organizacija nije odgovorna za sve rizike. Informacije se razmenjuju kako bi se službe međusobno podržale i obavestile, što je od velikog značaja za kreiranje integrisanog odgovora na nasilje i mera za zaštitu i podršku;
- Postupak razmene informacija ne treba da pokreće služba koja ima informacije, niti da zavisi od toga, nego od dostupnosti informacija koje treba podeliti u cilju procene i upravljanja rizikom od ponavljanja i eskalacije nasilja;
- Rizici za decu i mlade od nasilja biće procenjeni pojedinačno i neće se smatrati da su isti kao kod roditelja;
- Interseksionalnost⁴⁵ treba primenjivati uvek kada se razmenjuju informacije. Nadležne službe i drugi profesionalci treba da vode računa o kulturnom, seksualnom, rodnom identitetu i drugim ličnim svojstvima žrtve koje utiču na procenu njihovih potreba;

Učesnici u procesu zaštite i podrške treba uvek da imaju na umu da su žrtve nasilja stručnjaci za svoje živote. One znaju obrasce ponašanja nasilnika i kako to utiče na njih, njihovu decu i porodicu. U radu i komunikaciji sa žrtvom treba staviti njih, njihove potrebe, ono čemu daju prednost u centar postupanja.

Prilikom donošenja odluke da li se informacije mogu deliti i sa kim, važno je imati u vidu da podatke o slučaju, odnosno žrtvi i učiniocu nasilja mogu deliti samo profesionalci u nadležnim službama i organizacijama koje se bave zaštitom i podrškom žrtvama nasilja i to međusobno, osobe koje su zadužene i uključene u postupke procene ili reagovanja na nasilje. Podatke mogu da razmenjuju isključivo one osobe koje preduzimaju radnje za smanjenje ili sprečavanje pretnji po život, zdravlje ili bezbednost zbog nasilja u porodici.

⁴⁵ Interseksionalna diskriminacija je diskriminacija lica po osnovu dva ili više ličnih svojstava kada se uticaj pojedinih ličnih svojstava ne može razgraničiti, Zakona o zabrani diskriminacije, član 12.

Dakle, administrativno osoblje koje primi prijavu treba da obavesti odgovornu i nadležnu osobu koja se bavi slučajevima nasilja u porodici o primljenim informacijama (na primer, prijava nasilja) i da eventualno preduzima samo hitne mere radi otklanjanja direktnih i visokih rizika. Smisao razmene informacija je da profesionalcima uključenim u zaštitu pomogne prilikom procene ili kreiranja odgovora na pretnju nasiljem.

Zbog toga je potrebno da profesionalci razumeju fenomen nasilja, da budu stručni i specijalizovani za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i za predlaganje mera koje će službe preduzeti, što nameće potrebu da informacije budu relevantne za međusobnu razmenu. Podaci se razmenjuju isključivo sa drugim stručnim službama i organizacijama, odnosno sa zaposlenim licima u tim službama koja su zadužena i uključena u postupke procene ili reagovanja na nasilje.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje obavezu da službeno ili odgovorno lice prijavi nasilje⁴⁶ kada je zaprećena kazna od pet i više godina zatvora. To znači da su u obavezi da prijave krivično delo nasilje u porodici iz stava 3 i 4, odnosno nasilje koje je dovelo do teškog telesnog povređivanja ili teškog narušavanja zdravlja, ili je učinjeno prema maloletnom licu, ili je dovelo do smrti člana porodice, dela teške telesne povrede, sve povrede nanesene vatrenim i drugim oružjem, opasnim oruđem i drugim sredstvima podobnim da telo teško povrede ili zdravlje teško naruše, kao i sva krivična dela iz oblasti seksualnih delikata.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (član 24) kaže da lica određena za vezu⁴⁷ svakodnevno razmenjuju obaveštenja i podatke bitne za sprečavanje nasilja u porodici, otkrivanje, gonjenje i suđenje za krivična dela određena ovim zakonom i za pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom. Takođe, Zakon u članu 34 nalaže državnim organima i ustanovama nadležnim za primenu ovog zakona da štite podatke o ličnosti, prema zakonu kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti. Za prikupljanje podataka sadržanih u evidencijama nije potreban pristanak lica na koje se podaci odnose.

Zakoni nalažu zaštitu oštećenih krivičnim delom i drugih lica. Imajući u vidu da je policija često prva u kontaktu sa žrtvom, Zakon o policiji⁴⁸ predviđa da će

46 Zakonik o krivičnom postupku, član 332, stav 2 ("Krivično delo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti")

47 Koja se imenuju u policijskoj upravi, osnovnom i višem javnom tužilaštvu, osnovnom i višem sudu i centru za socijalni rad.

48 "Službeni glasnik RS", br. 6/2016, 24/2018 i 87/2018

policija, ako i dok za to postoje opravdani razlozi, preduzimanjem odgovarajućih mera zaštiti oštećenog i drugo lice koje je dalo ili može dati podatke važne za krivični postupak ili lice koje je sa navedenim licima u vezi, ako im preti opasnost od učinioca krivičnog dela ili drugih lica. Ove se mere preduzimaju na način da se u potpunosti štiti poverljivost identiteta oštećenog i drugih lica.

Opšti protokol propisuje da je za efikasnu primenu multidisciplinarnog i multisektorskog pristupa u zaštiti žrtava nasilja neophodno:

- obezbediti da svi učesnici imaju jasnu predstavu o zajedničkom cilju u procesu zaštite žrtava, da uloge svakog sektora budu jasno definisane i da učesnici poznaju uloge svog i drugih sektora i svoje profesionalne obaveze u odnosu na te uloge (pravila, ograničenja, načine delovanja),
- uspostaviti adekvatan sistem razmene informacija i konsultacija unutar i između sektora, koje prati odgovarajuća dokumentacija i pružanje povratnih informacija,
- da postupanje svih profesionalaca bude lišeno bilo kakvih rodnih i drugih pristrasnosti, pretpostavki i rodnih i drugih stereotipa o ženama žrtvama nasilja, zasnovanih na patrijarhalnim socijalnim i kulturnim obrascima.

Ukoliko su nadležne službe u svom radu prepoznale i otkrile nasilje, ili je ono direktno prijavljeno, u obavezi su da to saznanje razmene sa drugim nadležnim službama. Razmena informacija može da se obavi (i) telefonom, naročito kada se radi o hitnom (neodložnom) postupanju, ali joj uvek sledi obaveštenje u pisanom obliku. Ukoliko je nekoj od službi podneta krivična prijava, njihova je obaveza da o tome odmah obaveste nadležnog javnog tužioca i da mu odmah dostave krivičnu prijavu (čl. 282 st. 3 ZKP).⁴⁹ Međutim, razmena podataka o nasilju koje nije prijavila žrtva, a posebno ako ga negira, odnosno izričito odbija da otkrije da se radi o nasilju, otvara i dva važna pitanja:

- (a) **poverljivost** i ograničenje poverljivosti podataka, odnosno pristanak za razmenu ličnih i naročito osetljivih ličnih podataka (što su svi podaci o žrtvi nasilja);
- (b) **bezbednost** žrtve nasilja nakon otkrivanja i/ili prijavljivanja, a posebno prilikom razmene podataka o nasilju između nadležnih službi.⁵⁰

⁴⁹ Ignjatović, str. 42

⁵⁰ Ibid

Zbog toga je važno da sve žene sa iskustvom nasilja dobiju jasna i detaljna obaveštenja odmah kada prijave nasilja i zatraže zaštitu i podršku. Informacije moraju biti prilagođene i date na način da ih osoba razume, dakle, da budu prilagođene uzrastu, stanju osobe, jeziku koji govori i drugo. Obaveštavanje žena sa iskustvom nasilja mora da obuhvati podatke o fenomenu nasilja, rizicima, o postupcima i procesima koje preduzima služba koja je otkrila ili kojoj je prijavljeno nasilje, kao i o drugim nadležnim službama (koje će učestvovati u postupcima).

Žrtva se ne sme prisiljavati ili uslovljavati, ako je jasno da ne želi da učestvuje u procesu utvrđivanja i dokumentovanja nasilja, ili ako ne daje pristanak za razmenu informacija, što ne znači odustajanje od utvrđivanja dela ili primene odgovarajućih intervencija prema učiniocu nasilja.⁵¹

Imajući u vidu da su podaci o žrtvi nasilja naročito osetljivi lični podaci njihova obrada i razmena moraju biti označene i zaštićene posebnim merama zaštite. Pristanak na obradu ovih podataka treba da je dat u pisanom obliku.

Razmena informacija bez pristanka žrtve ipak je moguća, a zakonski je dozvoljena obrada podataka bez pristanka da bi se zaštitili životno važni interesi lica, a posebno život, zdravlje i fizički integritet, kao i u svrhu izvršenja obaveza određenih zakonom i drugim aktima koja su u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti⁵². Važno je da žrtva bude obaveštena ko prikuplja podatke i za koju svrhu, kome će biti dostavljeni i u koju svrhu, da li postoji obaveznost da se prikupe i razmene podaci, zatim, po kom pravnom osnovu, odnosno o dobrovoljnosti i pravu na opoziv pristanka, kao i o drugim okolnostima čije bi nesaopštavanje bilo suprotno savesnom poslovanju.⁵³

Kao što i Opšti protokol navodi, zajedničko poimanje i jedinstven stav u odnosu na pojavu nasilja prema ženama i nasilja u porodici, njegovih uzroka, posledica i dinamike, posebno uticaj mehanizma moći i kontrole je preduslov za uspešnu prevenciju i zaštitu.

Podsećamo da GREVIO⁵⁴ u svom izveštaju podstiče organe vlasti u Srbiji da obezbede da dužnost zdravstvenih radnika da prijave nasilje bude ublažena time što će se žrtvi dati potpune i osetljive informacije da bi joj se omogućilo

51 Ibid

52 "Službeni glasnik RS", br. 87/2018

53 Ignjatović, str.43

54 Ekspertska grupa za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) prati primenu Istanbulske konvencije kod strana ugovornica.

da na osnovu njih sama donese odluku i da zadrži samostalnost, a da se istovremeno garantuje i bezbednost za sve, posebno maloletna lica. GREVIO je preporučio da se preispita postojeća obaveza prijavljivanja kako bi uključili rodni pristup zasnovan na poštovanju samostalnosti i samoopredeljenja žena, a da istovremeno deluju u multisektorskom okruženju, uključujući i državne organe i specijalizovane usluge za podršku ženama koje pružaju NVO.⁵⁵

PROCENA VRSTE KOORDINISANOG DELOVANJA KOJE ĆE SE PRIMENITI

Kao što je već pomenuto, koordinisano delovanje i integrisani pristup svakom slučaju nasilja je osnov za pružanje odgovarajuće podrške i zaštite, trajno rešavanje slučajeva nasilja i prekidanje nasilja, kao i poštovanje principa dužne pažnje. Imajući u vidu da se koordinisano delovanje može odvijati na nekoliko načina i primenom različitih vrsta koordinacije i saradnje, u ovom odeljku ćemo dati nekoliko smernica koje mogu pomoći u proceni odabira metoda saradnje u zavisnosti od vrste slučaja.

Grupa za koordinaciju i saradnju je obavezan način saradnje u rešavanju slučajeva nasilja, međutim održava se najčešće samo u zakonski zadatim rokovima, odnosno na svakih 15 dana. Takođe, na sastanku se razmatra veći broj slučajeva, kako novih, tako i prethodno razmatranih, odnosno, vrši se revizija planova i mera koji su već doneti. Preopterećenost velikim brojem slučajeva može da izazove teškoće u radu službi, ali i poveća rizik od ponavljanja, pa čak i eskalacije nasilja. Da bi se ovakav razvoj situacije izbegao, treba primeniti i druge mehanizme saradnje, kad god je to moguće i potrebno, a posebno:

- Kada se radi o visoko rizičnom slučaju;
- Kada je u pitanju ponovljeno nasilje, a prethodno planirane mere nisu dale očekivane rezultate;
- Kada je situacija naročito složena i zahteva više vremena i kada je na sastanak potrebno pozvati veći broj osoba, predstavnika/ca drugih službi, zainteresovana lica ili žrtve što bi zahtevalo dodatno vreme za prikupljanje informacija i diskusiju tokom sastanka;

⁵⁵ Izveštaj o bazičnom postupku procene stanja dostupan na https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-01/GREVIO_Izvestaj%20o%20bazičnom%20postupku%20procene%20stanja_Srbija.pdf

- Kada se promene u odnosima između učinioca nasilja i žrtava/osoba koje su preživjele nasilje dešavaju veoma brzo i nije moguće osigurati bezbednost žrtava i sprovođenje mera predviđenih individualnim planom zaštite i podrške;
- Kada su kod mogućeg učinioca nasilja prema ženama uočeni seksistički i mizogini stavovi i uverenja zasnovana na ideji o nadmoćnosti muškaraca, odnosno podređenosti žena, te doživljaja žene kao objekta u vlasništvu muškaca, zbog čega se može očekivati da planirane mere neće obezbediti sigurnost žrtve, a rizik od od nasilja i femicida je visok;
- Kada je potrebno žrtvama obezbediti mere koje nisu dostupne u institucijama i zajednici zbog pribavljanja informacija od spoljnog kruga podrške, drugih lokalnih samouprava i službi;
- Kada je žrtva pripadnica marginalizovane grupe, odnosno višestruko diskriminisana: Romkinja, žena sa invaliditetom, žrtva seksualnog nasilja, osoba druge seksualne orijentacije, žena koja živi sa HIV-om ili kada se radi o slučaju rodno zasnovanog nasilja sa kojim se institucije manje susreću u praksi i nedostaje im znaja i veština za efikasno postupanje (na primer, maloletnički i rani brakovi, genitalno sakaćenje, nasilje prema ženama u javnom životu, seksualno nasilje);
- U slučaju nasilja koje je završeno ubistvom;
- Kada je, zbog složenosti slučaja, potrebno utvrditi potrebe i resurse žrtve radi planiranja i sprovođenja usluga podrške, a naročito kada podrška obuhvata veći broj pružalaca usluga ili su usluge dugoročnijeg karaktera;
- U drugim slučajevima kada nadležne službe procene.

Jedan od mehanizma koji može biti primenjen je konferencija slučaja koja ne isključuje svakodnevnu razmenu informacija, niti održavanje sastanka grupe za koordinaciju i saradnju. Grupa će, u slučaju primene dodatnih mehanizama koordinacije i saradnje, to konstatovati i po potrebi uvrstiti u plan.

V

RAD GRUPA ZA KOORDINACIJU I SARADNJU

Grupe za koordinaciju i saradnju formirane su za područje svakog osnovnog javnog tužilaštva na području Republike Srbije, u skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici. Zadatak Grupe je da razmatra svaki slučaj nasilja u porodici koji nije okončan pravnosnažnom sudskom odlukom u građanskom ili krivičnom postupku, kao i slučajeve kada treba da se pruži zaštita i podrška žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela predviđenih odredbama čl. 4 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, te da izrađuju individualne planove zaštite i podrške za žrtve. Grupa, takođe, nadležnom javnom tužilaštvu predlaže mere za okončanje sudskih postupaka. Rad grupe za koordinaciju i saradnju bliže je uređen poslovníkom o radu koji donosi sama grupa i može ga, po potrebi, menjati.

Procenu potreba žrtava nasilja u porodici i drugih krivičnih dela čl. 4 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici za pružanjem odgovarajućih mera zaštite i podrške i pomoći, vrše državni organi i ustanove u čijoj nadležnosti je primena odgovarajućih mera zaštite, podrške i pomoći. To su, pre svih, policija, javno tužilaštvo, centar za socijalni rad i druge ustanove socijalne zaštite, ali isto tako i zdravstvene ustanove u delu koji se odnosi na procenu potreba žrtve za pružanjem odgovarajućih vidova zdravstvene zaštite.

Pošto je koordinacija i saradnja između nadležnih državnih organa i ustanova jedan od bitnih preduslova za organizovanje i sprovođenje delotvorne zaštite žrtava porodičnog, seksualnog, ali i drugih vidova nasilja, Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici je predviđeno da se planiranje zaštite i podrške sprovodi u okviru Grupe za koordinaciju i saradnju, kao multisektorskog i multidisciplinarnog tela, koje je formirano za područje osnovnog javnog tužilaštva, a koju čine predstavnik osnovnog javnog tužilaštva, kao rukovodilac grupe i predstavnici policijske uprave i centra za socijalni rad, kao članovi grupe. Ako se radi o krivičnom delu iz nadležnosti višeg javnog tužilaštva, onda će predstavnik ovog tužilaštva rukovoditi radom grupe za koordinaciju i saradnju.

Osim stalnih predstavnika, u rad grupe se, po pozivu rukovodioca grupe ili na sopstvenu inicijativu, mogu za konkretan slučaj uključiti i predstavnici zdravstvenih, obrazovnih i prosvetnih ustanova, Nacionalne službe za zapošljavanje, predstavnici drugih pravnih lica i nevladinih organizacija koji pružaju zaštitu i podršku žrtvama.

Obaveza grupe je da održava redovne sastanke najmanje jednom u petnaest dana, na kojem će se razmatrati slučajevi koji su prijavljeni između dva sastanka, odnosno u vezi kojih je tužilaštvu podneta krivična prijava ili izveštaj, bez obzira da su hitne mere izrečene, a u cilju donošenja planova zaštite i podrške za svaki konkretan slučaj, odnosno u odnosu na svaku konkretnu žrtvu za koju je utvrđeno postojanje rizika od ponavljanja ili eskalacije nasilja i za koju je utvrđena potreba za pružanjem pomoći i podrške.

Za efikasno ostvarivanje nadležnosti grupe za koordinaciju i saradnju, od naročite je važnosti da u svom delovanju u punoj meri poštuju zakonska pravila i standarde dobre prakse, koji se tiču dinamike rada, pripreme sastanaka i uključivanja predstavnika drugih ustanova i organizacija.

Pored redovnih sastanaka, grupa može održavati i vanredne sastanke kada je to potrebno radi pružanja neodložne zaštite ili podrške žrtvi, a održavanje vanrednog sastanka može predložiti svaki član grupe, kao i predstavnici zdravstvenih, obrazovnih i vaspitnih ustanova, Nacionalne službe za zapošljavanje, predstavnici drugih pravnih lica i nevladinih organizacija, ali isto tako i sama žrtva seksualnog nasilja, jer su njene potrebe u središtu svih intervencija. Žrtva nasilja ima pravo da učestvuje na sastanku grupe za koordinaciju i saradnju i da učestvuje u izradi plana zaštite i podrške.

Planiranje mera zaštite i podrške žrtvi treba da se odvija od samog početka rada na slučaju, odnosno od trenutka kada je krivična prijava ili izveštaj o događaju dostavljen nadležnom javnom tužilaštvu.

U procesu planiranja zaštite i podrške, kao i međusobne saradnje, mora se obezbediti da planirani postupci i intervencije budu zasnovani na zajedničkim principima predviđenim Opštim protokolom koji su nevedeni na početku Priručnika.⁵⁶

Za adekvatno planiranje mera zaštite i podrške od posebne važnosti je da svaki član grupe za koordinaciju i saradnju blagovremeno izvrši i celovitu pripremu za predstojeći sastanak, tako što će se upoznati sa slučajem ili slučajevima čije razmatranje je planirano na sastanku, kako bi zatim, na osnovu odgovarajućih evidencija kojima raspolaže institucija koju predstavlja, prikupio sve podatke koji su relevantni za procenu bezbednosnih rizika po žrtvu, kao i za procenu njenih potreba.

Takođe, neophodno je da se proceni potreba za pozivanjem na sastanak predstavnika zdravstvenih, obrazovnih i obrazovnih ustanova, Nacionalne službe za zapošljavanje, te predstavnika drugih pravnih lica i nevladinih organizacija koji pružaju zaštitu i podršku žrtvama. Ako centar za socijalni rad već pruža ili je pružao usluge podrške, pomoći ili neke druge iz delokruga svoje nadležnosti, bilo za žrtvu, bilo za učinioca, celishodno je da na sastanku grupe učestvuje i voditelj slučaja koji ima celovit uvid u prethodne intervencije, mere i njihove efekte.

U slučaju potrebe za učešćem predstavnika drugih institucija i organizacija, rukovodilac grupe ima obavezu da ih blagovremeno pozove i upozna sa predmetom sastanka kako bi se oni za njega mogli pripremiti i obezbediti relevantne podatke koji će se na sastanku uzeti u obzir prilikom izrade plana zaštite i podrške.

Žrtva učestvuje na sastanku grupe za koordinaciju i saradnju ako joj to dopušta njeno fizičko i emocionalno stanje. Neophodno je da je rukovodilac grupe, odnosno javni tužilac blagovremeno pozove na sastanak za koji žrtva mora biti pripremljena kako bi se izbegla sekundarna viktimizacija i traumatizacija i kako bi se obezbedilo njeno aktivno i konstruktivno učešće. Pripremu žrtve sprovodi centar za socijalni rad ili nevladina organizacija koja joj pruža pomoć i podršku. U situacijama kada ne učestvuje na sastanku, njene probleme, potrebe i stavove će izneti predstavnik centara za socijalni rad ili nevladine organizacije koji će

⁵⁶ Svih 18 principa navedeni su na str. 12 i 13 Priručnika

nakon izrade individualnog plana zaštite i podrške upoznati žrtvu sa planiranim merama zaštite i podrške i očekivanim efektima.

Kada prisustvuje sastanku grupe, žrtva treba da upozna prisutne učesnike, da se izjasni o tome kako vidi svoju aktuelnu situaciju i rešenja za svoje probleme i potrebe.

Osim prava da učestvuje na sastanku grupe, žrtva ima pravo da već u prvom kontaktu sa nadležnim državnim organom ili ustanovom i to na jeziku koji razume, dobije relevantne informacije o predstojećim merama i aktivnostima, o postupcima koje može da pokrene, o dostupnim uslugama u zajednici, uključujući i usluge nevladinih organizacija, zatim o načinu ostvarivanja prava na pravnu pomoć i podršku, o načinu postupanja i oblicima zaštite u slučaju ponavljanja nasilja ili povećanom riziku od ponavljanja nasilja i slično.

Od posebnog značaja za žrtvu i njenu bezbednost je informacija da li se učinilac i dalje nalazi u pritvoru, odnosno na izdržavanju kazne zatvora ili je pušten na slobodu, zbog čega bi planom zaštite i podrške uvek trebalo predvideti ko će, kada i na koji način obavestiti žrtvu da je učinilac pušten na slobodu, odnosno da predstoji njegovo puštanje na slobodu zbog isteka izrečene kazne zatvora ili mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi. Takođe, u ovakvim situacijama bi na sastanku grupe trebalo procenjivati rizik od ponavljanja nasilja i planirati mere zaštite i podrške u cilju smanjenja rizika i prevencije nasilja.

Na sastanku Grupe za koordinaciju i saradnju razmatraju se novoprimiti slučajevi između dva sastanka, ali i tekući slučajevi koji se još uvek nalaze u radu, odnosno koji nisu okončani pravnosnažnim odlukama pred sudom.

Članovi grupe za koordinaciju i saradnju, kao i drugi prisutni učesnici na sastanku razmenjuju informacije relevantne za planiranje zaštite i podrške, kao što su podaci o žrtvi, učiniocu, njihovim ličnim i porodičnim prilikama, njihovom ranijem životu i ranijim postupanjima i intervencijama državnih organa i ustanova u odnosu na njih, okolnostima predmetnog događaja, fizičkim, psihološkim i drugim posledicama pretrpljenog nasilja, bezbednosnim rizicima od ponavljanja ili eskalacije nasilja, resursima i merama koje stoje na raspolaganju u procesu pružanja zaštite i podrške, efektima ranije planiranih mera zaštite i podrške i slično. Nakon razmene informacija se izvode zaključci o riziku od ponavljanja

ili eskalacije nasilja, merama zaštite ili podrške koje treba da preduzmu javno tužilaštvo, policija, centar za socijalni rad i drugi subjekti koji su učestvovali na sastanku.

Otoku sastanka se vodi zapisnik, a nakon usvojenih zaključaka se odmah pristupa izradi individualnog plana zaštite i podrške za svaku identifikovanu žrtvu, koji sadrži podatke o žrtvi, učiniocu i vrsti nasilja koje je izvršeno, odnosno podatke o krivičnom delu, podatke o merama zaštite i podrške koje će se preduzeti, kao i izvršiocima ovih mera, rokovima za njihovo preduzimanje i načinu praćenja i procene efekata preduzetih mera. Sastanci grupe se, po potrebi, naročito u hitnim slučajevima, mogu održati i putem elektronskih uređaja za komunikaciju.

Kada je reč o žrtvama seksualnog nasilja, a zbog prirode traumatskog iskustva koje su preživele, koje ima za posledicu ne samo fizičke, nego i psihološke traume kod žrtve, neophodno je da se u proces planiranja zaštite i podrške uključe i predstavnici Centra za žrtve seksualnog nasilja i to kako lekar, tako i savetnica koja je u okviru Centra uključena u pružanje podrške i pomoći žrtvi. U lokalnim zajednicama u kojima ne postoji centar za žrtve seksualnog nasilja, na sastanak će biti pozvan predstavnik odgovarajuće zdravstvene ustanove u kojoj žrtva ostvaruje zdravstvenu zaštitu.

Ako se u konkretnom slučaju radi o žrtvi trgovine ljudima, na sastanak grupe će se obavezno pozvati i predstavnik Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima iz Beograda, koji je ustanova socijalne zaštite, osnovana odlukom Vlade Republike Srbije sa ciljem da koordiniše proces pružanja podrške i pomoći žrtvama trgovine ljudima.

Prilikom procene delotvornosti planiranih usluga podrške uzeće se u obzir da li preduzete usluge i mere odgovaraju potrebama žrtve, da li postoje prepreke i okolnosti koje otežavaju napredak prema postavljenim ciljevima, da li su planirani rokovi za primenu mera odgovarajući i da li ih treba menjati i prilagoditi novonastalim okolnostima, da li su žrtvi potrebne neke druge usluge, kao i da li se planiranim uslugama može blagovremeno i potpuno odgovoriti na potrebe žrtve, kao i druge okolnosti od značaja za procenu efekata mera i usluga.

Multisektorska saradnja institucija, osim u okviru grupe za koordinaciju i saradnju, kao obaveznog oblika saradnje, može se ostvarivati i u okviru konferencije slučaja koja se može organizovati od strane nadležnog centra za socijalni rad na čijem području žrtva ima prebivalište, ukoliko se proceni da je to

potrebno radi efikasnijeg planiranja i sprovođenja mera i usluga iz oblasti zaštite i podrške. Na konferenciju slučaja mogu biti pozvani predstavnici svih relevantnih državnih organa i ustanova i nevladinih organizacija za koje se može očekivati da bi određenim aktivnostima i merama iz okvira svoje nadležnosti, odnosno delatnosti, mogli doprineti ostvarivanju ciljeva zaštite ili podrške i pomoći žrtvi.

vi

INDIVIDUALNI PLAN ZAŠTITE I PODRŠKE ŽRTAVA NASILJA

Planiranje je proces koji sadrži niz radnji i aktivnosti i rezultira setom mera koje imaju za cilj da brzo, delotvorno i koordinisano spreče nasilje i pruže žrtvama zaštitu i podršku. Radnje koje prethode sastanku i izradi individualnog plana zaštite i podrške su veoma važne jer utiču na obim informacija i saznanja o slučaju, pa time i na plan.

Individualni plan zaštite i podrške žrtvi izrađuje grupa za koordinaciju i saradnju za svaki slučaj koji se razmatra. Po prijemu procene rizika kojom je ustanovljena neposredna opasnost od nasilja u porodici, grupa za koordinaciju i saradnju izrađuje individualni plan zaštite i podrške žrtvi, koji sadrži celovite i delotvorne mere zaštite i podrške žrtvi, ali i drugim članovima porodice kojima je podrška potrebna.⁵⁷ Zakon je obavezao nadležni centar za socijalni rad da vodi evidenciju o primeni individualnih planova zaštite i podrške žrtvi.

Svaki individualni plan treba da sadrži dva tipa mera: mere zaštite i mere podrške. U skladu sa Zakonom, mere zaštite moraju da pruže bezbednost žrtvi, da zaustave nasilje, spreče da se ono ponovi i zaštite prava žrtve, a mere podrške da omoguće da se žrtvi pruži psihosocijalna i druga podrška radi njenog oporavka, osnaživanja i osamostaljivanja.

⁵⁷ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, član 31

Dakle, mere zaštite su mere koje se preduzimaju u cilju sprečavanja nasilja, osiguranja bezbednosti žrtve i sprečavanja ponovne i sekundarne viktimizacije.⁵⁸ Mere zaštite zasnivaju se na proceni bezbednosnih rizika, a obuhvataju primenu jedne ili više mera koje imaju za cilj otklanjanje ili smanjenje bezbednosnih rizika rizika. Neke od mera mogu biti: predlog za određivanje ili produženje pritvora, predlog za izricanje mere zabrane okrivljenom da bez odobrenja napusti stan u kojem boravi, predlog za izricanje mere zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem i posećivanje određenih mesta, predlog za izricanje mere zabrana napuštanja boravišta, tužba za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici po Porodičnom zakonu i određivanje žrtvi statusa posebno osetljivog svedoka i slično.

Mere podrške su zdravstvene, psihosocijalne i druge opšte i specijalizovane usluge čije se pružanje obezbeđuje žrtvi u cilju njenog oporavka, osnaživanja i osamostaljivanja. Mere podrške uključuju i usluge koje se pružaju deci žrtvama nasilja u cilju njihovog oporavka i osnaživanja, posebno deci koja su prisustvovala nasilju prema ženama i nasilju u porodici.⁵⁹ Mere podrške zasnovane su na potrebama žrtve. U slučajevima nasilja u porodici sa decom, individualni plan treba da sadrži i mere usmerene na oporavak dece, indirektnih žrtava nasilja.⁶⁰ Prilikom planiranja mera podrške, neophodno je imati u vidu raspoloživost dostupnih socijalnih usluga u lokalnoj zajednici, uključujući i usluge koje pružaju nevladine organizacije. U postupku planiranja mera zaštite i podrške za žene iz pojedinih manjinskih i osetljivih grupa, kao što su žene sa invaliditetom, Romkinje, žene na selu, starije žene, migrantkinje i dr., neophodno je uzeti u obzir bezbednosne rizike i potrebe koji proizilaze iz specifičnosti njihovog ranjivog položaja.

U planiranju mera zaštite i podrške neophodno je uzeti u obzir preovlađujuće neravnopravnosti između žena i muškaraca, postojeće stereotipe, rodne uloge i diskriminaciju žena, kako bi se pružila delotvorna zaštita od nasilja.⁶¹

Zakon navodi da se individualnim planom zaštite i podrške žrtvi određuju izvršioци konkretnih mera i rokovi za njihovo preduzimanje, kao i plan praćenja i procene delotvornosti planiranih i preduzetih mera. Imajući u vidu da se na sastanku grupe razmatraju novi i tekući slučajevi, sastanci rezultiraju novim planovima ili revi-

⁵⁸ Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, 2024.

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid

⁶¹ Ibid

zijom, izmenama i dopunama postojećih planova. Razmatranje novoprijavljenih slučajeva obuhvata iznošenje podataka o preduzetim merama i radnjama, kao i vrednovanje, odnosno procenu rizika neposredne opasnosti od nasilja. Nakon razmene informacija, pristupa se predlaganju i razmatranju predloga mera i radnji koje treba preduzeti i izradi individualnog plana zaštite i podrške žrtvi.⁶² Svaka mera mora da bude jasna svakom od učesnika u postupku i da u planu bude nedvosmisleno opisana. Za svaku meru se određuje: odgovorna institucija i osoba, rok za realizaciju, način i rok provere ispunjenosti mere i svrhe.

Učešće žrtve na sastanku na kome se razmatra njen slučaj i usvajaju mere treba da bude pravilo, a ne izuzetak, a institucije treba da pripreme i podstiču žrtve da se aktivno uključe u komunikaciju sa njima i planiranje zaštite i podrške, u skladu sa svojim mogućnostima i trenutnim kapacitetima. Sa žrtvom sastanku može prisustvovati i osoba od poverenja ukoliko to žrtvi olakšava učešće i razumevanje procesa. U tome mogu značajno da pomognu specijalizovane ženske organizacije koje mogu da pripreme ženu za sastanak, prisustvuju mu, ali i pomognu u razumevanju specifičnosti, posebno u slučaju da je žena pripadnica marginalizovane, višestruko diskriminisane grupe. Kada učestvuje na sastanku, žrtva treba da svojim stavovima i mišljenjima učestvuje u izradi individualnog plana zaštite i podrške, s tim što je za bezbednost žrtve i izbor mera kojima će se bezbednost očuvati, odgovornost na državnim organima i institucijama, dok se planiranje i pružanje usluga podrške i pomoći vrši u skladu sa spremnošću žrtve da ih prihvati.

Ukoliko žena ne učestvuje na sastanku, neophodno je odrediti instituciju ili organizaciju koja će je odmah nakon sastanka izvestiti o ishodu i merama.

Plan posebno treba da sadrži procenu rizika u odnosu na decu i mere kojima će se osigurati bezbednost i podrška deci.

Plan treba da obezbedi i da oslikava individualizovan pristup svakom slučaju i svakoj žrtvi te bi bilo dobro da postoji raznolikost mera koje odgovaraju potrebama svake žrtve. U ovome može da pomogne poznavanje lokalnih usluga, pre svega usluga socijalne zaštite ali i drugih usluga u zajednici kojima se može odgovoriti na te potrebe. Grupa može, po potrebi, pozivati i druge institucije i organizacije na sastanak kako bi se plan izradio, revidirao i prilagodio potrebama žene, ali i uskladio sa promenama okolnosti.

62 Ibid

Izrađen individualni plan zaštite i podrške potpisuju svi članovi grupe za koordinaciju i saradnju, kao i prisutni predstavnici drugih organizacija i ustanova koji su učestvovali u procesu planiranja i svakom se uručuje primerak, kao i žrtvi. Kada se plan usvoji pristupa se sprovođenju mera, a nakon isteka roka za izvršenje mere, na sastanku grupe se ponovo razmatra slučaj što obuhvata proveru ispunjenja planiranih mera, razmenu informacija u pogledu razvoja situacije, rizika i toka pokrenutih postupaka, ocenu efekata svake pojedinačne mere i plana u celini.

DRUGI VIDOVI KOORDINISANOG ODGOVORA NA NASILJE

U skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama i preporukama, pre svega Istanbulskom konvencijom, uspostavljena je celovita i povezana, odnosno zajednička politika u zaštiti žena od nasilja tako da su elementi koordinisanog delovanja postali sastavni deo zakonodavnog okvira. GREVIO u svom izveštaju za Srbiju takođe ukazuje na potrebu snažnijeg koordinisanog delovanja i podseća da bi se rezultati značajno poboljšali uz viši nivo koordinacije sa uspostavljenim službama za podršku u situacijama nasilja u porodici koje vode NVO koje pružaju podršku ženama žrtvama nasilja. Takođe, sa zabrinutošću konstatuje da baza znanja o drugim vidovima nasilja, posebno u pogledu prinudnog i ranog braka, nije široko razvijena u okviru centara za socijalni rad što onemogućava sveobuhvatno rešavanje složenih socijalnih potreba mnogih porodica, posebno romskih, i ne obezbeđuje celovit pristup ranom i prinudnom braku.⁶³ GREVIO je takođe izrazio zabrinutost zbog toga što nije dodeljena bilo kakva zvanična uloga NVO koje pružaju specijalizovane usluge podrške, kao i da ova vrsta ekspertize nije dovoljno iskorišćena u primeni Istanbulske konvencije.

SMISAO KOORDINISANOG DELOVANJA

Cilj koordinisanog odgovora i saradnje institucija je pružanje holističke, koordinisane i integrisane usluge žrtvama nasilja, koje su prilagođene njenim individualnim potrebama, stanju i situaciji. U skladu sa tim, saradnja treba da se odvija od svakodnevne razmene informacija, do ispunjavanja zakonskih obaveza redovnih sastanaka grupa za koordinaciju i saradnju.

Međutim, saradnja nije ograničena samo na zakonom predviđene oblike već je preporučljivo koristiti i druge vidove saradnje, u skladu sa potrebama konkretnog

⁶³ Ibid

slučaja i faze u kojoj se nalazi. Neki od tih formi više su se koristile pre stupanja na snagu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, kao što su mobilni timovi i konferencije slučaja, dok su neki nastali kao rešenje na vanredne situacije, u vreme pandemije. Budući da saradnja treba da obezbedi odgovarajuću zaštitu i podršku svakoj žrtvi bez diskriminacije, podsećamo na nekoliko vidova saradnje koji mogu da doprinesu ispunjenju ovog cilja.

Mobilni tim je mehanizam prvog reagovanja na prijavu ili saznanje o slučaju kojim se pruža integrisan odgovor. Najčešće podrazumeva blisku saradnju centra za socijalni rad i policije prilikom prve intervencije. Ovaj vid saradnje može da se koristi i prilikom naknadnih prikupljanja podataka, intervencija i obilazaka učesnica/ka u postupku. Pretpostavka efikasnog rada mobilnog tima je dobra saradnja institucija i direktna komunikacija među dežurnim osobama u svakom momentu.

Jedan od mehanizama koji može biti primenjen je konferencija slučaja koju može da sazove bilo koja nadležna služba, mobilni timovi koje treba aktivirati u slučaju visokog rizika i akutnog napada. Konferencija slučaja je sastanak stručnjaka/ stručnjakinja i predstavnika/predstavnica različitih institucija s ciljem planiranja i sprovođenja sveobuhvatnih i delotvornih mera zaštite u slučajevima nasilja u porodici.⁶⁴ Konferencija slučaja se razlikuje od rutinske koordinacije i svakodnevne komunikacije. To je formalniji, planirani i strukturirani događaj čiji je cilj da pruži holističke, koordinisane i integrisane usluge, a primenjuje se kao poseban mehanizam za poboljšanje koordinacije.⁶⁵

Konferencija slučaja se može koristiti u svim slučajevima kada postoji potreba, bilo da ih je razmatrala grupa za koordinaciju i saradnju ili ne, jer je praksa pokazala da grupe ne razmatraju sve slučajeve koji se pojave u institucijama. Konferencija slučaja treba da se koristi kao dopuna predviđenih zakonskih mehanizama. Ona nije zamena, niti sme da isključi ostale obaveze institucija za saradnjom i razmenom informacija. Posebno je pogodna za razmatranje slučajeva koji su visoko rizični, složeni i/ili kada profesionalcima nedostaju specifična znanja.

Razmatranje slučaja rodno zasnovanog ubistva žene (femicid) bi trebalo da se odvija u okviru posebnog tela koje bi delovalo kao nezavisan kontrolni mehanizam za praćenje femicida. Uspostavljanje ovog tela u Srbiji zahtevaju ženske nevladine organizacije zato što bi na taj način država pokazala da ozbiljno shvata

64 Nedeljkov, J. i Banauh Brusin, M. (2016.) Zbirka konferencija slučaja nasilja nad ženama u porodici, Novi Sad

65 Dostupno na: https://www.health.ny.gov/diseases/aids/providers/standards/casemanagement/case_coordination_conferencing.html

ubistva žena, obezbedili bi se podaci o femicidu i unapredio rad institucija i zaštita žena od nasilja⁶⁶.

Uz to, uspostavljanje tela za praćenje femicida u Srbiji je najavljeno još 2018. godine i definisano Strategijom za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine. U nedostatku ovakvog specijalizovanog tela, institucije bi mogle da koriste druge modele saradnje u slučaju femicida. Konferencija slučaja kada se nasilje u porodici ili rodno zasnovano nasilje završilo ubistvom ima za cilj da sve institucije sagledaju sprovedene aktivnosti, učinak i propuste u radu sa ciljem unapređenja postupanja u budućnosti, a ne utvrđivanje odgovornosti pojedinaca/ki i institucija, jer su za to zadužena posebna tela koja će postupati u skladu sa slučajem. Ovakav sastanak treba da posluži za procenu preduzetih aktivnosti i njihovog učinka i da se završi planiranjem budućih aktivnosti koje treba da svedu mogućnost nasilja sa smrtnim ishodom i ubistva žena (femicid) na najmanju moguću meru.

Rad službi za zaštitu i podršku treba da bude kontinuiran i da vanredne situacije ne utiču na usluge, posebno na hitne intervencije i reagovanja sa ciljem zaštite života. Tokom vanredne situacije i pandemije izazvane virusom COVID - 19 postojali su mnogi izazovi u radu službi. Isto se događalo u obezbeđivanju neprekidne saradnje i rada grupa za koordinaciju i saradnju. Osvrnucemo se na modele saradnje, bez analize poteškoća koje su žene u situacijama nasilja imale prilikom ostvarivanja svojih prava. Zbog epidemiološke situacije, ali i ograničenja kretanja tokom vanrednog stanja, redovni sastanci grupa za koordinaciju i saradnju uglavnom nisu organizovani uživo, nego najčešće „online“, posredstvom interneta.

Analiza Viktimološkog društva Srbije

Analiza Viktimološkog društva Srbije je pokazala da se na početku vanrednog stanja, komunikacija između članova grupe za koordinaciju i saradnju ostvarivala telefonom, preko Viber-a (Viber grupe) ili E-Mail-a. Ovaj vid komunikacije je zadržan i tokom vanrednog stanja, ali i nakon toga, dok su neka OJT počela da koriste „Zoom“ aplikaciju za organizovanje sastanaka. Naime, Ministarstvo pravde je već na početku vanrednog stanja preporučeno da grupe za koordinaciju i saradnju sastanke održavaju putem interneta, dok vanredni sastanci grupa za koordinaciju i saradnju uglavnom nisu održavani. „Online“

⁶⁶ Mehanizam za praćenje femicida u Srbiji, FemPlatz, Pančevo, 16. februar 2023, dostupno na: <http://femplatz.org/index.php?n88>

sastanci grupa su organizovani tako što su se članovi grupe – predstavnici OJT, policije i CSR – uključivali na sastanak iz svoje kancelarije, ne od kuće, koristeći „Zoom“ aplikaciju.

Predstavnici OJT ocenili su da ovakav način ima prednosti koje se ogledaju u brzem i efikasijem radu, brža je razmena podataka i informacija jer ne moraju da se šalju zvanični zahtevi ka ustanovama i institucijama zato što svaki član grupe u svojoj kancelariji ima odmah dostupne sve potrebne informacije za konkretni slučaj koji se razmatra. S druge strane, uočeni su i problemi, koji se prevashodno ogledaju u nedovoljnoj tehničkoj opremljenosti svih članova grupe za koordinaciju.

Osim toga, žrtve nisu pozivane na sastanke jer nije procenjen takav stepen rizika od nasilja, odnosno ponavljanja nasilja, koji bi iziskivao održavanje vanrednog sastanka i pozivanje žrtve. Razlozi zbog kojih žrtve nisu pozivane na „online“ sastanke grupa su sledeći: sa žrtvom obično CSR i/ili policija ima kontakt i oni obave razgovor o čemu izveste ostale članove na sastanku grupe (kao i u redovnim okolnostima kada se organizuju sastanci uživo), pa nema potrebe da se žrtva poziva da prisustvuje sastanku; nepostojanje tehničkih mogućnosti; činjenice da zbog bezbednosti žrtva ne bi mogli da se uključuje na sastanke iz kuće, već bi morala da odlazi u prostorije CSR, policije i slično.⁶⁷

Dakle, ovaj vid saradnje ima svoje prednosti ali ga je potrebno unaprediti kako bi se prava žrtava u potpunosti poštovala i one bile uključene u sve faze postupka koji ih se tiče. Ženske nevladine organizacije koje pružaju usluge ženama u situacijama nasilja su, takođe, prilagodile svoj rad situaciji i potrebama žena, te nastavile da usluge pružaju putem mejla, viberom, telefonom, sms i drugo.

EVIDENCIJE

Institucije u čijoj je nadležnosti zaštita žrtava rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici vode propisane evidencije, u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (ZZPL),⁶⁸ uređuje uslove za prikupljanje i obradu podataka o ličnosti, prava lica i zaštitu prava lica čiji se podaci prikuplja-

⁶⁷ Ibid

⁶⁸ „Službeni glasnik RS“, br. 97/2008, 104/2009- dr.zakoni, 68/2012- odluka US i 107/2012.

ju i obrađuju, ograničenja zaštite podataka o ličnosti, postupak pred nadležnim organom za zaštitu podatka o ličnosti, obezbeđenje podataka, evidencija, iznošenje podataka iz RS i nadzor nad izvršenjem ovog Zakona. Podaci o žrtvi nasilja i osudi za krivično delo, između ostalih, smatraju se naročito osetljivim podacima (član 16.).

Odredbom člana 32. ZSNP je predviđena obaveza osnovnog javnog tužilaštva da vodi evidenciju o predlozima za produženje hitnih mera i zahtevima za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici. Ovom odredbom je predviđeno da se u Vrhovnom javnom tužilaštvu vodi Centralna evidencija o slučajevima nasilja u porodici, koju, u elektronskom obliku čine evidencije policijskih uprava, osnovnih sudova, osnovnih javnih tužilaštava i centara za socijalni rad. Podaci se u Centralnu evidenciju unose samo uz korišćenje odgovarajućih zaštićenih pristupnih šifri i čuvaju se deset godina nakon čega se brišu.

Osnovna javna tužilaštva su obrazovala i vode posebnu evidenciju u skladu sa članom 32. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, kao i evidenciju o radu Grupe za koordinaciju i saradnju prema Poslovniku o radu grupe. U evidenciji o primeni zakona o sprečavanju nasilja u porodici Vrhovnog javnog tužilaštva evidentiraju se sledeći podaci: pol oštećenog lica (ženski, muški) i starosna dob oštećenog lica (maloletno, punoletno). Ne prikupljaju se podaci o odnosu između žrtve i počinioca i gde se nasilje dogodilo.

Zakon o uređenju sudova (ZUS)⁶⁹ u članu 76. propisuje da ministar nadležan za pravosuđe i Visoki savet sudstva zajednički donose Sudski poslovnik, kojim se, između ostalog, uređuje i vođenje evidencije, odnosno upisnika i pomoćnih knjiga.

Odredbom člana 32. ZSNP predviđena je obaveza osnovnog suda da vodi evidenciju o svojim odlukama o predlozima za produženje hitnih mera.

Porodični zakon, u članu 289 navodi da je presudu u sporu za zaštitu od nasilja u porodici sud dužan da odmah dostavi kako organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno, tako i organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštite određena. Organ starateljstva dužan je da vodi evidenciju i dokumentaciju kako o licima prema kojima je nasilje

69 „Službeni glasnik RS”, br. 10/23

izvršeno, tako i o licima protiv kojih je određena mera zaštite. Način vođenja evidencije i dokumentacije propisuje ministar nadležan za porodičnu zaštitu.

Zakon o socijalnoj zaštiti (ZSZ)⁷⁰ članu 23 navodi da se o korisnicima, pravima koja su ostvarili i uslugama koje su im pružene vodi se evidencija.

Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad⁷¹ propisuje da su centri za socijalni rad dužni da o svom radu vode evidenciju i dokumentaciju, u skladu sa zakonom i ovim pravilnikom.

Posebnim Uputstvom o evidenciji podataka centra za socijalni rad - organa starateljstva za potrebe praćenja postupanja i identifikacije administrativnih podataka u slučajevima nasilja u porodici i partnerskim odnosima, bliže se uređuje evidencija podataka koja se vodi za potrebe praćenja postupka koju vodi CSR - organ starateljstva: 1) za potrebe praćenja postupanja, odnosno identifikacije administrativnih podataka, o preduzetim aktivnostima, merama, uslugama i drugim radnjama u slučajevima nasilja u porodici i partnerskim odnosima; 2) za potrebe izveštavanja republičkog zavoda za socijalnu zaštitu u Beogradu i Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu u Novom Sadu.

Pravilnik o evidenciji i dokumentaciji o licima prema kojima je izvršeno nasilje u porodici i o licima protiv kojih je određena mera zaštite od nasilja u porodici, donet je 2023. godine⁷² i uređuje način vođenja evidencije i dokumentacije o licima prema kojima je izvršeno nasilje u porodici i o licima protiv kojih je određena mera zaštite od nasilja u porodici.

Shodno Pravilniku, organ starateljstva vodi evidenciju i dokumentaciju u elektronskom obliku u jedinstvenom sistemu za zaštitu i automatizaciju instrumenta socijalne zaštite (SOZIS) koji je utvrđen propisom kojim su uređeni organizacija, normativi i standardi rada centra za socijalni rad.

Evidenciju i dokumentaciju o licima prema kojima je izvršeno nasilje u porodici i o licima protiv kojih je određena mera zaštite od nasilja u porodici, vodi organ starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište, odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno, odnosno organ starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište, odnosno boravište lice protiv koga je određena mera zaštite od nasilja u porodici.

70 „Službeni glasnik RS“, br. 24/2011

71 „Službeni glasnik RS“, br., 6p.59/2008, 37/2010, 39/2011- dr.pravilnik,, 1/2012- dr-pravilnik, 51/2019 i 12/2020

72 „Službeni glasnik RS“, br. 88/2023.

U evidenciju o licima prema kojima je izvršeno nasilje u porodici i o licima protiv kojih je određena mera zaštite od nasilja u porodici, unose se podaci iz presude kojom je određena mera zaštite od nasilja u porodici i podaci iz presude kojom je prestala određena mera zaštite od nasilja u porodici.

Dokumentacijom u smislu ovog pravilnika smatraju se presuda u sporu za zaštitu od nasilja u porodici i uverenje o određenoj meri zaštite

Zakonom o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva (ZZDE)⁷³ uređuje se zdravstvena dokumentacija i evidencije u oblasti zdravstva, vrste i sadržina zdravstvenih dokumentacija i evidencija, način i postupak vođenja, lica ovlašćena za vođenje zdravstvene dokumentacije i upisivanje podataka, rokovi za dostavljanje i obradu podataka, način raspolaganja podacima iz medicinske dokumentacije pacijenata koja se koristi za obradu podataka, obezbeđivanje kvaliteta, zaštita i čuvanje podataka, kao i druga pitanja od značaja za vođenje zdravstvene dokumentacije i evidencije.

Institut za javno zdravlje Srbije „Batut” je pripremio Stručno metodološko uputstvo za popunjavanje prijave o RZN sa kompletnim sadržajem Obrasca za prijavu sumnje na zlostavljanje (obrazac je identifikovan Obrascu za evidentiranje i dokumentovanje nasilja koji je deo Posebnog protokola Ministarstva zdravlja RS)

Poseban protokol Ministarstva zdravlja RS za zaštitu i postupanje sa ženama koje su izložene nasilju, daje pregled kliničkih indikatora nasilja na osnovu kojih se vrši procena izloženosti žene nasilju. Dokumentovanje nasilja prema ženama u zdravstvenim ustanovama se vrši popunjavanjem obrasca za evidentiranje i dokumentovanje nasilja. Ovaj obrazac je medicinski dokument u kojem su telesne povrede i zdravstveno stanje pretrpljenog nasilja registrovani na odgovarajući način i može da bude upotrebljen u toku sudskomedicinskog veštačenja. To je validan pokazatelj vrste i težine nanesenih povreda tako da predstavlja značajan, a često i presudan dokaz pretrpljenog nasilja i njegove težine, na sudu.

U cilju efikasne primene praćenja i analiziranja ZSNP, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije izradilo je aplikaciju u koju se elektronskim putem evidentiraju svi događaji u kojima se primenjuju odredbe Zakona o sprečavanju nasilja u porodici na dnevnom nivou. Aplikacija je implementirana u Jedinствени informacioni sistem (JIS) MUP-a Republike Srbije, u roli „Kriminalistička policija” pod nazivom „Sprečavanje nasilja u porodici”.

⁷³ „Službeni glasnik RS”, br. 123/2014, 106/2015, 105/2017 i 25 / 2019-3

U aplikaciju se, od strane postupajućih nadležnih policijskih službenika unose podaci o:

- događaju (mesto, vreme, vrsta nasilja),
- mogući učinilac (JMBG, ime, prezime, adresa, pol, srodstvo, zanimanje),
- žrtva nasilja (JMBG, ime, prezime, adresa, pol, srodstvo, zanimanje),
- podaci o posedovanju oružja, legalno/nelegalno,
- da li je mogući učinilac povratnik ili ne,
- procena rizika da/ne,
- izrečene hitne mere da/ne; obe ili jedna,
- prekršena hitna mera da/ne,
- produžena hitna mera da/ne.

MUP vodi evidenciju Žrtve događaja (prema srodstvu) u vezi sprečavanja nasilja u porodici evidentiranih na teritoriji Republike Srbije, kao i Učinioci događaja (prema srodstvu) u vezi sprečavanja nasilja u porodici evidentiranih na teritoriji Republike Srbije. Ova evidencija prepoznaje kao srodnike: baba, bivši suprug, brat, ćerka, deda, emotivni partner, hranitelj, hranilac, majka, otac, partnerski odnos, rođak, sestra, sin, snaja, suprug, suprug-nevenčani, suprug, supru-ga-nevenčana, svekar, svekrva, tast, tašta, unuk, unuka, usvojenik, usvojjlac, zet, ostalo.

Aplikacija „Sprečavanje nasilja u porodici” izrađena je i evidentara se u skladu sa članom 32. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Ovaj Zakon se ne primenjuje prema maloletnim učiniocima nasilja u porodici. U navedenu aplikaciju MUP Republike Srbije evidentiraju se maloletna lica samo kao žrtve nasilja u porodici u događajima kada se mogućem učiniocu izriče hitna mera u odnosu na maloletno lice. Pristup evidenciji imaju nadležni policijski službenici koji su prošli obuku za primenu ZSNP, i to u pogledu evidentiranja i unosa podataka.

Pristup „pretragama” (u pogledu dobijanja statističkih izveštaja, analiza, praćenja i kontrole unosa podataka) imaju posebno ovlašćeni policijski službenici.

Statistiku pravosuđa čine podaci o punoletnim i maloletnim učiniocima krivičnih dela, kao i odgovornim i pravnim licima učiniocima privrednih prestupa. Statistička istraživanja sprovodi Republički zavod za statistiku – posebna organizacija zadužena za obavljanje statističkih aktivnosti. Republički zavod za statistiku

prikuplja i obrađuje podatke o učiniocima krivičnih dela i privrednih prestupa, a ovi podaci se jednom godišnje objavljuju u statističkim biltenima.

Bilteni Punoletni učinioци krivičnih dela i Maloletni učinioци krivičnih dela sadrže podatke o prijavljenim, optuženim i osuđenim punoletnim, odnosno, maloletnim učiniocima krivičnih dela ubistva, na osnovu statističkih istraživanja koja Republički zavod za statistiku sprovodi koristeći standardizovane upitnike. Bilteni su podeljeni na tri odeljka: prijave, optuženja i osude.

Odlukom o programu zvanične statistike u periodu od 2021. do 2025. godine, a na osnovu Zakona o zvaničnoj statistici (ZZS)⁷⁴ Republički zavod za socijalnu zaštitu je definisan kao odgovorni proizvođač zvanične statistike. Odeljkom 6. Uredbe o Planu zvanične statistike za 2021. godinu,⁷⁵ Republički zavod za socijalnu zaštitu je odgovoran za sprovođenje sledećih istraživanja u oblasti socijalne zaštite: Istraživanje o dnevnim uslugama u zajednici, Istraživanje o uslugama podrške za samostalan život, Istraživanje o korisnicima i uslugama, pravima i merama socijalne zaštite i Istraživanje o uslugama smeštaja.

Republički zavod za socijalnu zaštitu kroz formate za godišnje izveštavanje o radu centara za socijalni rad, ustanova za smeštaj i licenciranim pružaocima lokalnih usluga u sistemu socijalne zaštite prikuplja podatke o korisnicima i zaposlenima koji su rodno osetljivi. U svim formatima za izveštavanje, pružaoci o svim osnovnim karakteristikama korisnika, izveštavaju i u odnosu na pol: ukupan broj korisnika u toku i na kraju godine, korisnike prema ciljnim grupama (maloletni, punoletni, korisnici na smeštaju, deca sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom, žrtve nasilja, deca sa problemima u ponašanju, usvojenje...)

⁷⁴ „Službeni glasnik RS“, br. 104/2009.

⁷⁵ „Službeni glasnik RS“, br. 55/21

vii

PRAĆENJE, EVALUACIJA I PROCENA EFEKATA MERA

Procena učinka predstavlja ocenu o tome koliko se određena situacija poklapa sa postavljenim ciljevima, odnosno, da li je ostvaren planirani cilj, rezultat i ishod i šta se može naučiti iz neuspeha. Ona ukazuje na opravdanost, svrsishodnost, relevantnost i efektivnost planiranih mera i usluga, odnosno postignutih promena.⁷⁶

Svaki razmatrani slučaj je potrebno pratiti što podrazumeva evaluaciju celokupnog plana i procenu efekata pojedinačnih mera. Na taj način se proverava da li je ispunjen opšti cilj, odnosno da li su državni organi i ustanove brzo, delotvorno i koordinisano zaustavili nasilje, sprečili nastavak nasilja i pružili žrtvama zaštitu i podršku. Imajući u vidu da se individualnim planom određuju rokovi u kojima mere treba da budu sprovedene, procena efekata mera se preduzima nakon isteka tih rokova tako što članovi grupe za koordinaciju i saradnju razgovaraju o preduzetim merama, teškoćama u realizaciji plana i efektima mera.

Prilikom procene delotvornosti planiranih usluga zaštite uzeće se u obzir da li su se i na koji način promenili faktori rizika od ponavljanja i eskalacije nasilja, kako na strani žrtve, tako i na strani učinioca, da li se nasilje ponovilo ili se pretilo nasiljem

⁷⁶ Ignjatović, T. op.cit.

i na koji način, kao i druge okolnosti koje su od značaja za procenu ostvarenosti ciljeva zaštite fizičkog i psihološkog integriteta žrtve.

Ukoliko pojedine mere nisu mogle da budu sprovedene, potrebno je razmotriti razloge zbog kojih se to desilo i proceniti da li je planiranje trebalo da bude bolje. Ukoliko mera nije dovela do očekivanog ishoda i nije postigla svrhu, važno je ne ponavljati istu meru više puta, nego razmotriti druge mogućnosti za primenu delotvornijih mera. U takvim slučajevima postoji mogućnost organizovanja konferencije slučaja a u zavisnosti od rezultata procena, učesnici konferencije slučaja donose odluke o reviziji mera (kada planirane mere nisu dale željene ishode) i odluke o daljim merama zaštite i praćenja.

Dakle, praćnje je proces koji mora kontinuirano da se sprovodi kako bismo plan prilagodili svakoj promeni koja nastane. Promene mogu biti nove situacije nasilja ili pretnja nasiljem, započinjanje ili okončanje postupaka, ali i pojačan osećaj straha kod žrtve, što sve zahteva ponavljanje procene rizika i evaluaciju plana, a po potrebi i njegovu reviziju. Kako bi do toga došlo, potrebna je redovna međusobna komunikacija institucija, ali i komunikacija sa žrtvom. Učešće žrtve u ovom procesu je najvažnije jer od nje dobijamo informacije o ispunjenosti mera i njihovoj efikasnosti. Zbog toga, kad god je to moguće, žrtva treba da prisustvuje koordinacionim sastancima, uz napomenu da nadležne službe (centri za socijalni rad ili specijalizovane ženske organizacije) obave pripremni razgovor o tome kako sastanak izgleda, koji su ciljevi, kako teče razgovor i koja je njena uloga na sastanku. Ukoliko nije moguće, potrebno je prikupiti sve informacije od žene o tome kako teče ispunjenje plana i svake pojedinačne mere predviđene planom. Imajući u vidu da je plan skup mera sa rokovima i odgovornim osobama, evaluacioni proces predstavlja sve aktivnosti koje imaju za cilj procenu efekata plana. Proces se sastoji od praćenja i procene efekata svake pojedinačne mere i uključuje dogovor o budućim sastancima čiji raspored odgovara rokovima zadatim za ispunjenje mera.

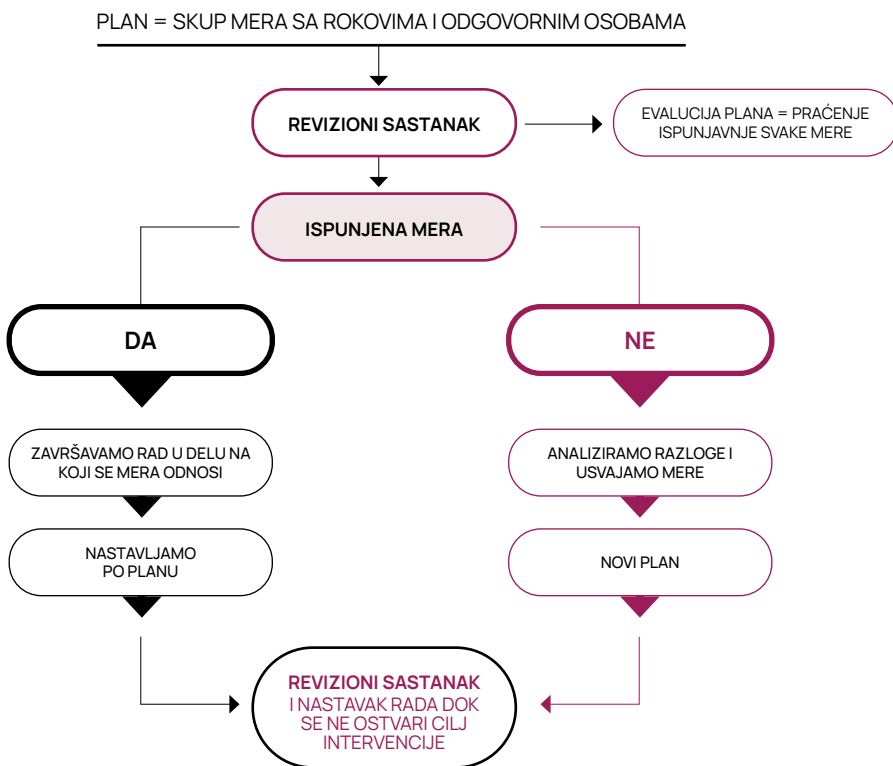
Prikupljanje informacija o ispunjenju mere treba da sprovodi služba ili organizacija koja je za meru bila zadužena i da ima dogovore na sledeća pitanja:

- Koje aktivnosti su sprovedene u cilju realizacije mere?
- Ko je sprovodio aktivnosti? Da li su postojale prepreke? Ako jesu, koje su to prepreke i da li su uspešno otklonjene? Ukoliko prepreke nisu uspešno otklonjene, zbog čega?

- Da li je žrtva bila uključena i/ili izveštavana o sprovođenju mere?
- Koji je krajnji ishod mere?

Informacije o ispunjenju mere se razmenjuju na revizionom sastanku kada se analiziraju efekti plana i po potrebi usvajaju nove mere i novi plan, sa novim rokovima.

Grafički prikaz procesa praćenja, evaluacije i efekata mera za zaštitu i podršku žrtava:

Evaluacija, kao sveobuhvatan proces, treba da obezbedi odgovor na sledeće pitanje Da li je plan dao očekivane rezultate i da li je ostvaren cilj multisektorske intervencije? Ukoliko je odgovor na oba dela pitanja potvrđan i ciljevi zaštite poastignuti, a pre svega bezbednost, oporavak i osnaživanje žrtve, može se doneti odluka o zatvaranju slučaja. Praćenje slučaja nakon završetka rada multisektorskog tima preuzima svaka institucija u okviru svoje nadležnosti.

NASILJE PREMA ŽENAMA IZ MARGINALIZOVANIH, VIŠESTRUKO DISKRIMINISANIH GRUPA ŽENA

Žene žrtve nasilja nisu homogena grupa, ali neke demografske grupe mogu lakše postati žrtve nasilja od drugih. S druge strane, nasilje može imati različite posledice i efekte za različite grupe. To znači da su neki ljudi u ranjivijoj poziciji od drugih kako u pogledu verovatnoće viktimizacije tako i u pogledu posledica (Spalek 2006).

Sve žrtve krivičnih dela su ranjive, ali zbog ličnih karakteristika, prirode dela koje su pretrpele ili ličnih okolnosti neke su još ranjivije od drugih⁷⁷. Ranjivost nekih žrtava može se pogoršati u određenim okolnostima. Za vreme ograničenja kretanja zbog pandemije bolesti COVID-19, žrtve nasilja u porodici bile su izloženije nasilju (jer su zatvorene s počiniteljima pod istim krovom) i imale ograničen pristup podršci i zaštiti⁷⁸.

Službe za žrtve nasilja ili drugih zločina često ne uvažavaju u dovoljnoj meri uslove i posebne potrebe marginalizovanih grupa žena, niti postoje službe koje su posebno specijalizovane za rad sa pojedinim grupama (izuzev specijalizovanih ženskih organizacija). Posebna specijalizacija bi bila važno kaka bi se smanjile barijere pristupa ovim uslugama i osigurao pristup i mere prilagođene individualnim potrebama.

Iako se čini da su uloženi napor u antidiskriminatorne politike za rešavanje interseksionalne diskriminacije koju doživljavaju specifične grupe žena kao što su Romkinje, žene sa invaliditetom, žene izbeglice i migrantkinje i druge u Srbiji, ovi napor ne vode uvek do adekvatnih, sveobuhvatnih odgovora na pojedinačne slučajeve nasilja na lokalnom nivou.⁷⁹ GREVIO u svom Izveštaju podstiče organe vlasti u Srbiji da nastave da se bave višestrukim vidovima diskriminacije, posebno onim sa kojima se suočavaju žene i devojčice iz romskih zajednica i da preduzmu mere i obezbede da se odredbe Istanbulske konvencije primenjuju bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Ovo podrazumeva i unapređenje pristupačnosti usluga, naročito prihvatilišta/sigurnih kuća, ženama sa invaliditetom i migrantkinjama.

77 Strategija EU o pravima žrtava 2020 - 2025, COM (2020)258final

78 Ibid.

79 GREVIO Izveštaj o bazičnom postupku procene stanja op.cit.

Multisektorski sastanak u slučaju nasilja prema ženi koja je pripadnica marginalizovane grupe ili je žrtva specifičnog oblika nasilja (silovanje, rani/ prinudni brak i slično) treba, pored redovnih faza i ishoda, da uključi i ispitivanje o specifičnostima pretrpjenog nasilja i položaja žrtve. To zahteva dodatnu pažnju i ispitivanje svih učesnica/ka. Sastanak ovakvog tipa omogućava institucijama da sagledaju položaj žrtve u potpunosti i da prilikom planiranja mera vode računa o posebnostima i prilagode ih žrtvi. Važno je na takve sastanke pozivati specijalizovane ženske organizacije koje poseduju specijalizovana znanja i iskustvo u radu sa ženama koje pripadaju određenim društvenim grupama kako bi se nivo znanja i senzibiliteta učesnika/ca sastanka povećao i mere prilagodile potrebama žene.

Žene sa invaliditetom

Položaj žena sa invaliditetom otežan je usled patrijarhalnih i stereotipnih rodnih uloga koje su karakteristične za naše društvo. Žene sa invaliditetom odrastaju slušajući poruke da su drugačije i zbog toga manje vredne, prihvatajući stavove sredine da zaslužuju uvrede, pretnje, diskriminaciju i nasilje koje treba da trpe u tišini.

Evropski parlament naglasio je da će žene s invaliditetom dva do pet puta češće nego druge žene pretrpeti nasilje, 34 % žena sa zdravstvenim problemima ili invaliditetom doživelo je tokom života fizičko ili seksualno nasilje od partnera.⁸⁰

Za žene sa invaliditetom, procedura prijave nasilja mnogo je teža nego za žene koje nemaju invaliditet zbog različitih činilaca, među kojima su i različite prepreke, kao što su nemogućnost prevoza do policijske stanice, nepostojanja tumača za znakovni jezik i slično.

Jedno istraživanje pokazalo je da se ženama i devojkama sa invaliditetom manje veruje kada prijavljuju seksualno nasilje, nasilje u porodici i druge oblike nasilja, kao i da ova krivična dela najčešće ostaju neprijavljena. Kada se žene ipak odluče da potraže zaštitu, nadležni organi ne sprovedu adekvatnu istragu ili ostavljaju slučajeve nerešene, a onda kada su nasilnici procesuirani, uglavnom su osuđeni na minimalne kazne.⁸¹

⁸⁰ Rezolucija Evropskog parlamenta o položaju žena s invaliditetom (2018/2685 (RSP))

⁸¹ Beker, K. i Milošević, T. (2017) Nasilje prema ženama u rezidencijalnim institucijama - Polazna studija

Žene sa invaliditetom tokom svog životnog veka doživljavaju različite oblike rodno zasnovanog nasilja: od ismevanja i grubih šala, kritikovanja i podrivanja odluka i mišljenja, vređanja i pretnji, preko zanemarivanja potreba, ekonomskog nasilja, uskraćivanja pomagala, kontrole, izolacije i blagog ćuškanja, ozbiljnog fizičkog i seksualnog nasilja i mobinga. Nasilje doživljavaju od strane članova primarne porodice, bračnih i vanbračnih partnera, prijatelja, poznanika, kolega na poslu, poslodavaca i zaposlenih u institucijama. Nemaju dovoljno informacija o rodno zasnovanom nasilju, da ne umeju da ga prepoznaju i imenuju, nego ga normalizuju.⁸²

Romkinje

Kultura, običaji i tradicija u velikoj meri oblikuju život u romskoj populaciji, te utiču i na položaj žena koje su izložene različitim vrstama nasilja. Prema istraživanju u strukturi porodičnog i partnerskog nasilja nad Romkinjama u ispitanoj uzorku preovlađuju pretnje fizičkim nasiljem, psihičko i fizičko nasilje. Ženske organizacije ukazuju na to da, uprkos nespornom značaju Zakona o sprečavanju nasilja u porodici njegova primenljivost i efikasnost u romskoj populaciji i dalje ostaje upitna.

Prema sprovedenim istraživanjima svega 9% Romkinja prijavljuje nasilje u porodici.⁸³ U slučaju izricanja hitnih mera predviđenih Zakonom, Romkinje često bivaju izložene dodatnom nasilju i odbacivanju od strane zajednice, imajući u vidu da najmanje 28% Romkinja živi u proširenim višegeneracijskim porodicama, najčešće sa članovima porodice nasilnika kome su mere izrečene.⁸⁴

Istraživanje pokazuje da 28% Romkinja živi u proširenim, višegeneracijskim domaćinstvima, 29% njih je prisiljena na bračnu/vanbračnu zajednicu, 67% njih je stupilo u zajednicu pre osamnaeste godine, a 51% njih je rodilo prvo dete pre navršene osamnaeste godine. Skoro polovina njih nije završila osnovnu školu, dok je 79% njih nezaposleno. Romkinje su izložene različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja u svojoj zajednici – čak 41% ispitanih žena saopštava da im muškarac ne dozvoljava da same idu van kuće, njih 69% je doživelo da im je muškarac udario šamar, a čak 37% ispitanih žena je imalo iskustvo da joj je

82 Više o ženama i invalidnosti možete naći na <https://portaloinvalidnosti.net>

83 Ženska prava Romkinja u Srbiji – kvalitativna studija o položaju Romkinja u našoj zemlji, Romski centar za žene i decu Daje, dostupno na <https://romadaje.org/?p=8164>

84 Ibid.

muškarac pretio da će je povrediti ili ubiti. Četvrtina ispitanica je bila prisiljena na seksualni odnos.⁸⁵

Žene na selu

Žene koje žive u seoskim područjima su višestruko diskriminisana grupa žena, one ne učestvuju ravnopravno na pozicijama vlasti i u donošenju odluka na svim nivoima, a nemaju ni adekvatan pristup zdravstvu, obrazovanju, socijalnim i drugim uslugama, finansijskim i ostalim sredstvima.

Način života žena na selu i dalje je tradicionalan i patrijarhalan, kućni poslovi i briga o deci skoro su isključivo poslovi kojima se bave žene, uz intenzivni rad u poljoprivredi, dok u organizaciji gazdinstva uglavnom imaju ograničeni pristup prihodima, imovini i odlučivanju.⁸⁶

Istraživanja nasilja prema ženama u Srbiji, a i u celom regionu pokazuju da žene iz ruralnih sredina manje prijavljuju nasilje, posebno starije žene. Učesnice našeg istraživanja navode da znaju da je nasilje prema ženama veoma rasprostranjeno u seoskim sredinama. Smatraju da ga možda ima i više nego u gradskim, ali da se mnogo manje prijavljuje.

Razlog neprijavlivanja je to što žene osećaju stid, sramota ih je, imaju strah od nasilnika i nemaju poverenje u institucije, ali i izraženi stereotipi i predrasude u malim sredinama. Seoska domaćinstva su često višegeneracijska, što žene dovodi u veći rizik od nasilja, ne samo od supruga/partnera, već i od drugih muškaraca u kući.⁸⁷

Migrantkinje

Žene migrantkinje izložene su nasilju koje vrše njihovi partneri i članovi porodice, drugi muškarci iz migrantske populacije, krijumčari i trgovci ljudima i drugi. Zbog nepoznavanja jezika i društvene izolovanosti, one se suočavaju sa barijerama u prijavljivanju nasilja i pristupu uslugama.

⁸⁵ Rodno zasnovano nasilje nad Romkinjama i dostupnost usluga podrške, dostupno na <https://romadaje.org/?p=7454>

⁸⁶ Kosana, B. (ur), Položaj žena na selu u Srbiji - Alternativni izveštaj Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena povodom četvrtog izveštajnog ciklusa Republike Srbije, UN Women, Beograd, mart 2017

⁸⁷ Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2023. godinu, Femplat

Žene koje su preživele seksualno nasilje⁸⁸

Potrebe žrtava seksualnog nasilja se donekle razlikuju u zavisnosti od pola žrtve (osećaj stida i sramote, kao i samookrivljavanje još je intenzivnije kod muških žrtava seksualnog nasilja); uzrasta (nije isto da li je u pitanju odrasla osoba koja je žrtva seksualnog nasilja ili je u pitanju dete, naročito ukoliko je u pitanju incestuozni odnos); odnosa sa učiniocem nasilja (da li je u pitanju neko ko je žrtvi poznat, blizak, poput partnera, bivšeg partnera, ili je u pitanju nepoznata osoba, da li je žrtva neposredno fizički ugrožena); kao i vremenske distance od trenutka viktimizacije (različite potrebe se javljaju neposredno nakon čina seksualnog nasilja u odnosu na period tokom oporavka žrtve).

MULTISEKTORSKA SARADNJA U SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA

Nažalost, nisu propisane posebne procedure za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja koje su potrebne zbog složenosti ispoljavanja i posledica, pre svega, na mentalno zdravlje. Ukorenjene predrasude i stereotipi o ženama i seksualnosti, kao i neadekvatno postupanje institucija dovode do sekundarne viktimizacije žrtava zbog čega je potrebno usmeriti posebnu pažnju na postupanje organa i ustanova u slučaju seksualnog nasilja. Osim toga, potrebno je primeniti odredbe člana 25 Istanbulske konvencije koje se odnose na otvaranje centara za žrtve seksualnog nasilja koji žrtvama obezbeđuju: usluge lekarskog i laboratorijskog pregleda, podršku u slučaju traume i savetovanje. U Srbiji funkcioniše samo pet centara za žrtve seksualnog nasilja i to samo na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine.⁸⁹ Osim primene opštih principa zaštite i podrške, u praksi se primenjuju procedure ustanovljene prilikom pokretanja usluge Centar za žrtve seksualnog nasilja, a odnose se, pre svega, na postupanje zdravstvenih ustanova i pružanje psihosocijalne podrške od strane Centra za podršku ženama.

⁸⁸ Više o seksualnom nasilju prema ženama i mehanizmima zaštite i podrške možete pronaći u Vodiču za postupanje u procesu zaštite i podrške žena koje su preživele seksualno nasilje, CPŽ 2024.

⁸⁹ Centri za seksualno nasilje funkcionišu u Klinici za ginekologiju i akušerstvo KCV, u Novom Sadu i opštim bolnicama u Zrenjaninu, Kikindi, Sremskoj Mitrovici od 2016. godine (projekat "Zaustavi, zaštiti, pomoz!" uz podršku Povereničkog fonda za podršku akcijama uklanjanja nasilja nad ženama – UNTF) i u Vrbasu od 2024. godine (Projekat „Korak napred – Unapređenje usluga za žrtve seksualnog nasilja u Vojvodini“ uz podršku EU kroz program EIDHR.

MODEL USLUGE CENTAR ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA (CŽSN) OSAM KORAKA

Model usluge Centar za žrtve seksualnog nasilja (CŽSN) predviđa procedure rada koje sprovode zaposleni u zdravstvenoj ustanovi u kojoj funkcioniše usluga centar za žrtve seksualnog nasilja, savetnice za psihosocijalnu podršku, ali i drugi organi koji učestvuju u zaštiti i podršci i podrazumeva osam koraka:

1.

KORAK

PRIJEM ŽRTVE
SEKSUALNOG
NASILJA

2.

KORAK

PRIPREMA
ŽRTVE ZA
ZDRAVSTVENI
PREGLED

3.

KORAK

OPŠTI TELESNI
PREGLED I
GINEKOLOŠKI
PREGLED

4.

KORAK

PRIKUPLJANJE I
POSTUPANJE SA
MATERIJALNIM
DOKAZIMA

opis postupanja lekara i
policijskih službenika

5.

KORAK

LEKARSKI NALAZI:
MEDICINSKI
TRETMAN I NEGA
ŽRTVE

6.

KORAK

SAVETOVANJE
ŽRTVE

7.

KORAK

SVEOBUHVAATNA/
DODATNA
PROCENA
POTREBA ŽRTVE
I UKLJUČIVANJE
CENTRA

planiranje zaštite i
podrške zajedno sa
drugim organima i
ustanovama

8.

KORAK

PRIKUPLJANJE
I OBRADA
PODATAKA

ZDRAVSTVENA USTANOVA (BOLNICA/KLINIKA) U KOJOJ JE SMEŠTEN CENTAR ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA OBRAZUJE RADNU GRUPU ČIJI SU ZADACI:

1. Planiranje i realizacija zadataka za omogućavanje primene procedura za postupanje zdravstvenih radnika u CŽSN u zdravstvenoj ustanovi (opšta bolnica/klinika).
2. Vođenje evidencije o prijavljenim slučajevima seksualnog nasilja u CŽSN.
3. Analiza rada Centra/zdravstvene ustanove (OB/klinika): prepoznavanje dobre prakse i teškoća u primeni procedura zaštite i podrške žrtava seksualnog nasilja.
4. Saradnja sa organizacijama civilnog društva (OCD) čije aktivistkinje žrtvama pružaju usluge psiho-socijalne podrške i učestvuju u svim aktivnostima radne grupe (planiranje, vođenje evidencije, analiza rada).
5. Saradnja CŽSN sa drugim delovima sistema zaštite (policija, tužilaštva, centar za socijalni rad, Grupa za koordinaciju i saradnju, lica određena za vezu, razmena obaveštenja – usmeno i pisanim putem).

Učešće savetnica za psihosocijalnu podršku u radu radne grupe u zdravstvenoj ustanovi omogućava neposrednu razmenu podataka i stalnu saradnju između zdravstvene ustanove u kojoj je CŽSN i OCD koje pružaju usluge podrške. Na ovaj način se stvara mehanizam za povezivanje i usklađeno pružanje usluga i podrške žrtvama seksualnog nasilja u lokalnoj zajednici.

Planiranje i ostvarivanje zadataka CŽSN podrazumeva opisivanje sadašnjeg stanja, prepoznavanje dobrih primera prakse i nedostataka u zaštiti i podršci žrtava seksualnog nasilja, uočenih, pre svega u postupanju zdravstvenih radnika i savetnica za psihosocijalnu podršku i posredno drugih organ i ustanova koji učestvuju u zaštiti i podršci.

CENTAR ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA

Centar za žrtve seksualnog nasilja je specijalizovana usluga za pružanje neposredne medicinske nege, sudskomedicinsku praksu i delovanje u kriznim situacijama radi umanjivanja traume žrtava izazvane seksualnim nasiljem kroz njihovo osnaživanje i neposrednu podršku u prevazilaženju posledica povređivanja. Usluga je namenjena ženama i devojkama koje su preživle silovanje i pokušaj silovanja od strane poznate ili nepoznate osobe ili su preživle neki drugi oblik seksualnog nasilja.

Žena ili devojka koja je preživela seksualno nasilje na jednom mestu, besplatno dobija svu potrebnu pomoć i podršku: medicinsko zbrinjavanje, psiho-socijalno savetovanje i socijalno-edukativne usluge. Centar je smešten u zdravstvenoj ustanovi, radi 24 časa, sedam dana u nedelji, a žena koja je preživela seksualno nasilje može da dođe lično, da se javi telefonom, ili na drugi način.

Centar podstiče i podržava funkcionalno, međusektorsko, povezano delovanje službi koje su obavezne da svojim postupanjem učestvuju u zaštiti žrtava seksualnog nasilja i koje efikasno odgovaraju na njihove potrebe.

Zadaci Centra za žrtve seksualnog nasilja

Kada se nakon prijavljivanja ili otkrivanja seksualnog nasilja žrtva uputi na Centar za žrtve seksualnog nasilja, njegov osnovni zadatak je neposredan rad sa ženama žrtvama seksualnog nasilja kroz pružanje pomoći i podrške u njihovom osnaživanju. To uključuje sledeće aktivnosti:

- psihosocijalnu pomoć i podršku, kontinuirano, ukoliko ima potrebe za tim,
- neposredno medicinsko zbrinjavanje povreda nastalih nasilnim seksualnim činom, bilo akutnih ili hroničnih,
- podršku žrtvi tokom sudskomedicinskog (forenzičkog) pregleda (utvrđivanja vrste, lokalizacije i težine povreda, prisustva tragova biološkog porekla i dr. radi obezbeđivanja dokaza u slučaju pokretanja krivičnog postupka), pripremu žrtve za forenzički pregled (objašnjenje procedure i njenih ciljeva) i podrška tokom tog pregleda, ukoliko žrtva iskaže želju za tim (a imajući u vidu poverljivost lekarskih pregleda, s jedne strane, i sam dokazni postupak, odnosno postupak prikupljanja dokaza, s druge strane),
- pomoć i podrška u informisanju žrtve o njenim pravima: pomoć ženama u procesu prijave seksualnog nasilja (pratnja do policijske stanice, bolnice) i u vezi s tim, informisanje o proceduri kada prijavi krivično delo, a kasnije podrška i informacije u pripremi za krivični/sudski postupak, podrška na sudu,
- rad sa članovima porodice žrtava seksualnog nasilja (s obzirom na to da su osobe najbliže žrtvi posredne žrtve njene viktimizacije, ali i s obzirom na to da

porodica i prijatelji često izražavaju predrasude i okrivljuju žrtvu, što predstavlja izvor sekundarne traumatizacije žrtve),

- krizna pomoć i podrška u saradnji sa intersektorskim timovima u lokalnim zajednicama, što uključuje sve bezbednosno-pravne postupke i pružanje opštih i specijalizovanih usluga podrške za žrtvu.

PRIJAVLJIVANJE SEKSUALNOG NASILJA

Krivična dela iz oblasti polnih sloboda često ostaju neotkrivena, jer profesionalci/ke bez posebne obuke, posebnih znanja i najčešće bez iskustva, nisu senzibilisani za otkrivanje seksualnog nasilja. U slučajevima kada se to nasilje prijavljuje ili otkriva, procedura je standardna za svaku nadležnu instituciju. Po prijemu prijave nadležne institucije odmah obaveštavaju Višeg javnog tužioca koji izdaje naloge za postupanje. Bitno je da imati u vidu: principe rada sa žrtvama seksualnog nasilja, specifičnost načina obavljanja razgovora, profile (i pol) službenika/ce koji obavljaju razgovore i procedure za otkrivanje i prikupljanje dokaza. Sve žrtve seksualnog nasilja upućuju se u Centar za žrtve seksualnog nasilja, koji pruža neposrednu (i po potrebi kontinuiranu) psihosocijalnu pomoć žrtvi, neposredno medicinsko zbrinjavanje, podršku tokom svih postupaka, informisanje žrtve o pravima i saradnju sa lokalnom koordinacijom.

PROCENA BEZBEDNOSNIH RIZIKA

Većina lista za procenu bezbednosnih rizika od nasilja sadrži i pitanje o prisiljavanju partnerke na seksualne odnose⁹⁰. To potvrđuje da su neke radnje nasilja opasnije za bezbednost žrtve, zbog čega obavezno treba proveravati njihovo postojanje, jer žrtva (iz različitih razloga) neće u svakom slučaju prijave nasilja to saopštiti.

Razmena informacija između policije, javnog tužilaštva i centra za socijalni rad (u slučaju seksualnog nasilja odgovarajućih predstavnika/ca Centra za žrtve seksualnog nasilja) je neodložna i neposredna – telefonska razmena, zbog čega svaka od nadležnih službi mora da obezbedi 24-časovnu dostupnost svog predstavnika, a po mogućstvu specijalizovanog za postupanje u situacijama nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Iz tih razloga je važno da svaka služba ima telefonske brojeve, a po mogućstvu i spisak (i funkcije) specijalizovanih predstavnika iz svih ostalih nadležnih službi.

⁹⁰ Liste rizika koje su navedene u Posebnom protokolu za zdravstvene radnike ne sadrže ovaj pokazatelj, ali bi ga trebalo uključiti.

NEODLOŽNA INTERVENCIJA U NADLEŽNOSTI CENTRA ZA SOCIJALNI RAD⁹¹

Centar za socijalni rad je dužan da pruži neposredno i u saradnji sa drugim službama (policijom, zdravstvenom ustanovom, Centrom za žrtve seksualnog nasilja i drugim) uslugu neodložne intervencije žrtvi nasilja u porodici, kada je potrebno preduzeti mere za osiguranje bezbednosti i zaštite zdravlja, odnosno kada postoje opravdani razlozi da bi nepreduzimanje hitnih mera i usluga iz nadležnosti tog organa dovelo do ugrožavanja života, zdravlja i razvoja žrtve nasilja. Neodložna intervencija se mora realizovati odmah, ali najkasnije u roku od 24 sata, što znači da se mora obezbediti 24-časovna dostupnost stručnih radnika za postupanje, bez obzira na to kojoj instituciji je prijava za nasilje u porodici podneta. U slučaju visokog rizika po bezbednost žrtve institucije razmenjuju informacije telefonom (ne saziva se sastanak za planiranje mera zaštite, odnosno konferencija slučaja). Centar za socijalni rad će odmah (telefonom) obavestiti policiju ili javno tužilaštvo, a u roku od 24 sata će dostaviti i pisano obaveštenje.

Neodložna intervencija primarno treba da obezbedi:

- fizičku i emotivnu bezbednost žrtve nasilja,
- zdravstvenu zaštitu (i saniranje posledica ako je do nasilja došlo),
- egzistencijalne uslove za život žrtve i članova njene porodice⁹².

Utvrđivanje i dokumentovanje postojanja seksualnog nasilja obavlja se u Centru za žrtve seksualnog nasilja u skladu sa posebnim procedurama.

Na sastanku za planiranje bezbednosno-pravnih mera zaštite od seksualnog nasilja obavezno učestvuje javni tužilac Višeg javnog tužilaštva, kao i predstavnici Centra za žrtve seksualnog nasilja, po dogovoru sa javnim tužiocem. Na sastanku za planiranje usluga za osnaživanje i podršku za žrtve sa iskustvom seksualnog nasilja učestvuju i predstavnice/i Centra za žrtve seksualnog nasilja.

⁹¹ Usluge neodložne intervencije predviđene su Zakonom o socijalnoj zaštiti, čl.56 (3. Stav: „Usluge neodložne intervencije obezbeđuje Republika Srbija, odnosno autonomna pokrajina”). Takođe, i Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada u centrima za socijalni rad, u čl. 40 – Dostupnost usluga, nalaže organizaciju rada u CSR kojom se može obezbediti dostupnost usluga neodložne intervencije 24 sati, dežurstvom ili uvođenjem pripravnosti (dostupnost putem telefona), o čemu odluke donosi direktor centra (čl. 51 ovog Pravilnika određuje uslugu neodložne intervencije).

⁹² Posebni protokol za socijalne radnike - neodložna intervencija

PRAVNI OKVIR ZA OSTVARIVANJE SARADNJE IZMEĐU INSTITUCIJA

Za delotvoran rad i povezivanje nadležnih državnih organa i institucija država je obezbedila sve potrebne normativne okvire, donošenjem odgovarajućih zakonskih i podzakonskih akata. Osnov redovne (dnevne) razmene informacija i koordinisanog rada je Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, ali i pre njegovog stupanja na snagu institucije su imale pravni osnov, smernice i preporuke za saradnju i zajedničko delovanje. Svi profesionalci, a ne samo lica određena za vezu i članovi grupe za koordinaciju i saradnju su dužna da saraduju u pružanju zaštite i podrške žrtvama. U ovom prilogu prikazani su delovi ključnih dokumenata koji obavezuju profesionalce na saradnju.

1. Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici:

(čl. 7) - Sve mere za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja nad ženama treba da se primenjuju kroz delotvornu saradnju svih nadležnih službi, institucija i organizacija, kao što su: državni organi, nacionalne, regionalne i lokalne skupštine i uprave, državne institucije za zaštitu ljudskih prava i organizacije civilnog društva.

(čl. 15) - Strane se obavezuju da ojačaju odgovarajuću obuku zaposlenih o koordinisanoj saradnji više organa radi sveobuhvatnog i adekvatnog rešavanja pojedinih slučajeva nasilja.

2. Opšti protokol o postupanju i multisektorskoj saradnji u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici:

- multidisciplinarna i multisektorska saradnja preduslovi su za delotvorno sprečavanje i pružanje efikasne zaštite i podrške žrtvama nasilja.

- nadležni organi i ustanove saraduju sa nevladinim organizacijama specijalizovanim za rad sa žrtvama nasilja prema ženama i nasilja u porodici, uvažavajući njihovo znanje i iskustvo u pružanju usluga podrške, uključujući usluge S.O.S. telefona, informisanja, smeštaja, kratkoročne i dugoročne psihološke podrške, pravne podrške i dr.

2. Posebni protokol za pravosuđe u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima - definiše procedure postupanja pravosudnih organa i pojedinih zaposlenih u slučajevima nasilja u porodici, kao i saradnju između nadležnih službi.

3. **Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima** - određuje saradnju policije sa drugim nadležnim službama.
4. **Posebni protokol o postupanju centra za socijalni rad** - organa starateljstva u slučajevima nasilja u porodici i ženama u partnerskim odnosima - definiše saradnju centra za socijalni rad sa drugim službama i koordinirajuću ulogu u lokalnoj zajednici.
5. **Posebni protokol Ministarstva zdravlja Republike Srbije za zaštitu i postupanje sa ženama koje su izložene nasilju** - definiše upućivanje na resurse u zajednici.
6. **Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja:**

(čl. 10) - Svaka strana preduzeće sve neophodne mere kako bi na nacionalnom i lokalnom nivou obezbedila koordinaciju između različitih agencija koje su zadužene za zaštitu od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja dece, njihovo sprečavanje i borbu protiv njih, a to se pre svega odnosi na obrazovni sektor, zdravstveni sektor, socijalne službe, kao i policijske i pravosudne vlasti.

(čl. 15) - Svaka strana će obezbediti ili podsticati, u skladu sa svojim unutrašnjim pravom, razvoj partnerskih ili drugih vidova saradnje između nadležnih organa, posebno zdravstvenih i socijalnih službi, kao i organa pravosuđa i drugih organa zaduženih za dalje praćenje lica pomenutih u članu 16. st. 1. i 2.
7. **Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja:**

U procesu zaštite deteta od zlostavljanja i zanemarivanja treba da učestvuju ustanove i pojedinci iz različitih sistema (zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita, policija, pravosuđe i dr), svaki od njih u okviru svojih nadležnosti. Da bi se postigla efikasna zaštita i unapređenje dobrobiti deteta, potrebno je da među njima postoji dobra saradnja i jasno definisane uloge.
8. **Posebni protokol o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja** - definiše procedure u postupanju pravosudnih organa i u intenziviranju saradnje sa drugim nosiocima javne vlasti u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja.

9. Zakon o javnom tužilaštvu:

(čl. 2) - Javno tužilaštvo je samostalni državni organ koji goni učinioce krivičnih dela i drugih kažnjivih dela i preduzima mere za zaštitu ustavnosti i zakonitosti.

(čl. 8) - Sudovi, drugi državni organi, organi jedinica lokalne samouprave i autonomne pokrajine, kao i druge organizacije i pravna lica dužni su da javnom tužilaštvu na njegov zahtev, dostave spise i obaveštenja potrebna za preduzimanje radnji za koje je nadležno.

(čl. 9) - Svi su dužni da javnom tužilaštvu, na njegov zahtev, neposredno pruže objašnjenja i podatke koji su mu potrebni za preduzimanje radnji na koje je zakonom ovlašćeno.

10. Krivični zakonik - propisuje krivična dela protiv života i tela, polne slobode, protiv braka i porodice, i druga krivična dela sa elementima nasilja.

11. Zakonik o krivičnom postupku:

(čl. 43 st. 1) - Osnovno pravo i osnovna dužnost javnog tužioca je gonjenje učinilaca krivičnih dela.

(čl. 43 st. 2) - Za krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, javni tužilac je nadležan da rukovodi predistražnim postupkom.

(čl. 44 st. 1) - Svi organi koji učestvuju u predistražnom postupku dužni su da o svakoj radnji preduzetoj u cilju otkrivanja krivičnog dela ili pronalaženja osumnjičenog obaveste nadležnog javnog tužioca. Policija i drugi državni organi nadležni za otkrivanje krivičnih dela dužni su da postupe po svakom zahtevu nadležnog javnog tužioca.

(čl. 280 st. 1) - Državni i drugi organi, pravna i fizička lica prijavljuju krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obaveštena ili za njih saznaju na drugi način, pod uslovima predviđenim zakonom ili drugim propisom.

(čl. 280 st. 3) - Podnosilac krivične prijave navešće dokaze koji su mu poznati i preduzeće mere da bi se sačuvali tragovi krivičnog dela, predmeti na kojima je ili pomoću kojih je učinjeno krivično delo i drugi dokazi.

(čl. 281 st. 1) - Krivična prijava se podnosi nadležnom javnom tužiocu, pismeno, usmeno ili drugim sredstvom.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

364.63-055.2:343.988(035)

PRIRUČNIK za postupanje i multisektorsku saradnju u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici / [autorke/autori Andrijana Čović ... et al.] ; [urednica Biljana Stepanov].
- Kikinda : Centar za podršku ženama, 2024 (Beograd : Pozitiv print). - 91 str. ; 24 cm

Dostupno i na: <https://www.cpz.rs/publikacije-cpz/>.
- Tiraž 250. - Napomene i bibliografske reference uz tekst..

ISBN 978-86-87681-13-2

а) Насиље над женама - Сузбијање - Надлежне службе - Приручници

COBISS.SR-ID 162074633

PRIRUČNIK ZA POSTUPANJE I MULTISEKTORSKU SARADNJU

U SITUACIJAMA RODNO ZASNOVANOG
NASILJA PREMA ŽENAMA I NASILJA
U PORODICI